

© NGO “Agency of Local Development”. Translation already published in Facebook
<https://www.facebook.com/shapoval.partners/posts/377002012800686>. Permission to re-publish this translation has been granted for
the sole purpose of its inclusion in the Court’s database HUDOC.

© Громадська організація “Agency of Local Development”. Переклад вже опубліковано на Фейсбук
<https://www.facebook.com/shapoval.partners/posts/377002012800686>. Дозвіл повторно опублікувати цей переклад був наданий
з єдиною метою включення його в базу даних Суду HUDOC

Справа Абуєва та інші проти Росії
(заява № 27065/05)

РІШЕННЯ

Страсбург
від 2 грудня 2010 року

ОСТАТОЧНЕ
11/04/2011

**Це рішення стане остаточним у відповідності до п. 2 (с) статті 44 Конвенції. Воно може
бути предметом редакційного перегляду.**

**У справі Абуєва та інші проти Росії,
Європейський суд з прав людини (Перша секція) у складі Палати:
Христоса Розакіса — головуєчий,
Анатолія Ковлера,
Елізабет Штайнер,
Діна Шпільмана,
Сверре Еріка Джебенса,
Джорджіо Маліверні,
Джорджа Ніколау — судді,
та Андре Уемпача у якості заступника секретаря Секції,**

засідаючи за закритими дверима (порадившись у нарадчій кімнаті) 9-го листопада 2010 року, постановляє таке рішення, яке було прийняте цієї дати.

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою проти Російської Федерації, поданої до Суду за статтею 34 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (“Конвенція”) двадцятьма дев’ятьма російськими громадянами, які перераховані нижче (“заявники”) 26 липня 2005.

2. Заявники були представлені юристами неурядової організації EHRAC/Memorial Human Rights Centre. Російський уряд (“Уряд”) був представлений їхнім представником, паном Г. Матюшкіним.

3. 4 вересня 2008 року Суд вирішив застосувати Правило 41 Регламенту Суду, щоб надати пріоритетний порядок застосування та повідомити про таке застосування Уряд. Відповідно до положень ст. 29 Конвенції Суд вирішив дослідити суть заяви у той же час, що й прийнятність.

4. Уряд заперечив проти спільного дослідження прийнятності та суті справи. Розглянувши заперечення Уряду, Суд відхилив їх.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявниками є двадцять дев’ять громадян Російської Федерації, зазначені нижче:

- 1) Пані Маруся Абуєва, народилася у 1948 р.;
- 2) Пані Маліка Абдулкерімова, народилася у 1957 р.;
- 3) Пані Лариса Анзорова, народилася у 1972 р.;
- 4) Пані Маліка Ахтаханова (також читається як Ахметханова), народилася у 1965 р.;
- 5) Пані Маріам Ахтаханова, народилася у 1986 р.;
- 6) Пан Мамудсалия Ахтаханов, народився 1951 р.;

- 7) Пан Авгазар Бютукаєв, народився 1943 р.;
 - 8) Пані Маліж Бютукаєва, народилася 1957 р.;
 - 9) Пані Раїса Вахаєва, народилася 1959 р.;
 - 10) Пані Хава Вахаєва, народилася 1987 р.;
 - 11) Пані Мадіна Вахаєва, народилася 1990 р.;
 - 12) Пані Нуржан (також читається як Нуршан) Вахаєва, народилася у 1964 р.;
 - 13) Пані Еліта Вахаєва, народилася 1986 р.;
 - 14) Пан Муслім Вахаєв, народився 1981 р.;
 - 15) Пан Саламбек Вахаєв, народився 1992 р.;
 - 16) Пані Асет Гаскалова, народилася 1965 р.;
 - 17) Пані Луїза Гучігова, народилася 1969 р.;
 - 18) Пані Хава Дадаєва, народилася 1978 р.;
 - 19) Пані Тамара Джамалдінова, народилася 1966 р.;
 - 20) Пані Алія Дебірова, народилася 1932 р.;
 - 21) Пані Хадішт (також читається як Хадішат) Ісмаїлова, народилася 1970 р.;
 - 22) Пані Марет Мусаєва, народилася 1970 р.;
 - 23) Пані Маліжа Осмаєва, народилася 1964 р.;
 - 24) Пані Бела Орсамікова, народилася 1977 р.;
 - 25) Пан Махмуд Сатуєв, народився 1967 р.;
 - 26) Пані Зула Сосламбекова (також читається як Зулай та Зура Сосламбекова), народилася 1956;
 - 27) Пані Зара Суліманова (також читається як Сулейманова), народилася 1964 р.;
 - 28) Пані Мані (також читається як Моні) Умалатова, народилася 1957 р.; та
 - 29) Пані Роза Ханкерханова (також як Разет Хаметханова), народилася 1962 р..
6. Маліка Абдулкерімова живе у Урус-Мартані, Тамара Джамалдінова живе у Ачхой-Мартані, а Бела Орсамікова живе у Грозному, Чечня. Інші заявники живуть у селищі Катир-Юрт, Ачхой-Мартанівський район, Чечня.

А. Події 2-7 лютого 2000 року

7. Факти цієї справи поєднані із заявою “Ісаєва проти РФ”, № [57950/00](#) від 24 лютого 2005 року, у якій заявники та їх родичі стали жертвами нападу на село Катир-Юрт, що мала місце між 4 та 7 лютого 2000 року. У справі Ісаєвої заявниця та її родичі намагалися уникнути боїв 4 лютого 2000 року, коли авіаційна бомба вибухнула біля їхнього мінівену, що призвело до поранення заявниці та смерті трьох її родичів. У тій справі Суд встановив ряд фактів, що стосуються цієї справи, які можна підсумувати таким чином.

8. З самого початку військової операції Російських військових та сил безпеки у Чечні у серпні 1999 року село Катир-Юрт оголошено як “безпечна зона”. До початку лютого 2000 року аж до 25 000 осіб жили тут, включаючи місцевих жителів та внутрішньо переміщених осіб з інших місць Чечні. До 4 лютого 2000 року жителів Катир-Юрт не було повідомлено владними органами про можливий наступ Чеченських повстанських утворень на село, в той час як така інформація була доступною федеральним військовим командирам. 4 лютого 2000 року село було захоплене великою групою Чеченських бойовиків, що покинули Грозний, а

федеральні військові сили згодом здійснили штурм, використовуючи зброю, таку як важкі вільно падаючі авіаційні бомби, ракети та інший арсенал. Дві дороги із села були під контролем військових з використанням засобів перешкод. У той час як блокпост на шляху до районного центру Ачхой-Мартану дозволяв жителям виїжджати, інший, розміщений у напрямку до сусіднього села Валерік, залишався закритим протягом майже всього бою. Обстріл Катир-Юрт продовжувалася далі і тривав до 7 лютого 2000 року.

9. На той момент усі заявники проживали у селищі Катир-Юрт. У результаті бомбардувань двадцять чотири родичі заявників загинули (див. додану таблицю). Деякі заявники також отримали різні стійкі травми, які описуються нижче.

В. Перелік скарг заявників

10. У 2005 році деякі із заявників внесли деталізуючі заяви своїм представникам (Фонд правова ініціатива по Росії), описуючи обставини смертей та отримання травм у результаті нападу. Інші подали документи, що засвідчують загибель їх родичів без додаткових пояснень. Ці заяви та подання будуть розглянуті нижче.

1. Заява Марусі Абуєвої (Заявник 1)

11. Маруся Абуєва живе з її сім'єю у Катир-Юрті на вул. Кірова, 38. На початку лютого 2000 року вони чули чутки, що їхнє село могло бути захоплене бійцями, які покинули Грозний і які вже помічені у селищах Закан-Юрт та Шаамі-Юрт. Другого лютого 2000 року заявниця та її сім'я намагалися покинути Ачхой-Мартан кіньми з повозкою. Їм не дозволили це зробити військовослужбовці на блокпості, які пояснили їм, що нікому не дозволено покидати селище.

12. У ранні години 4 лютого 2000 року заявниця стала свідком великої групи озброєних бойовиків, що входили у селище з округу Шаамі-Юрт, що на північ від селища. Заявниця та її сім'я пішли у льох, очікуючи та боячись бомбардувань, які почалися незабаром після цього.

13. Вранці 4 лютого 2000 року було затишшя у нападі і син заявниці Руслан Абуєв (народився у 1979 році) піднявся нагору. Через деякий час заявниця пішла за ним на гору та побачила групу людей у внутрішньому дворі, які сказали їй, що Руслан Абуєв був вбитий. Їх будинок було знищено артилерійським снарядом.

14. Маруся Абуєва, її чоловік та їх син Алі взяли тіло Руслана Абуєва та намагалися покинути селище через блокпост, направляючись на північ у напрямку селища Валерік. За словами заявниці, це зайняло у них близько двох годин, щоб подолати відстань 600 чи 700 метрів до блокпосту через обстріл та плутанину. На той час, коли вони дісталися до блокпосту, там уже було багато інших жителів. Військові нікому не дозволяли пройти через блокпост.

15. Маруся Абуєва та її сім'я разом з іншими біженцями провели три дні отаборившись у будинках, що розташовувалися неподалеку від блокпосту тому, що військовослужбовці запевнили їх, що безпечніше залишитися тут. Тим не менш, у будинок було поцілено принаймні один раз, в наслідок чого троє людей загинули та близько десяти поранено. Вони не могли повернутися до селища через бойові дії. Заявниця та інші жителі

страждали від холоду та голоду. 8 лютого 2000 року їм було дозволено вирушити до Валеріку.

16. 27 лютого 2000 року Ачхой-Мартановський районний відділ цивільної реєстрації (далі - районний відділ реєстрації громадян) записав факт смерті Руслана Абуєва і те, що це відбулося у Катир-Юрті 5 лютого 2000 року.

17. За твердженням заявниці після повернення додому вони виявили, що їх будинок та власність знищені. У літку 2000 року вона була опитана Р., слідчим з військової прокуратури, який запевнив її, що особи, відповідальні за напад, будуть знайдені та що вона отримає компенсацію. Вона нічого більше не чула щодо цього.

2. Заява Маліки Абдулкерімової (заявник 2)

18. Маліка Абдулкерімова жила в Урус-Мартані. У жовтні 1999 року вона торгувала на ринку у Грозному разом з Тамарою Местоєвою. Коли місто було піддано бомбардуванню, вона разом із її сім'єю поїхала до Катир-Юрт до безпечної зони, бо там були розміщені військова частина і не було боїв. Заявниця та Тамара Местоєва торгували на місцевому ринку та у неділю поїхали на ринок до Урус-Мартану.

19. 2 лютого 2000 року деякі російські військовослужбовці зупинили заявницю та Іслама Орсамікова, сина Тамари Местоєвої, на дорозі до селища Валерік, бо вони отримали вказівку не випускати нікого з селища.

20. Рано вранці 4 лютого 2000 року заявниця дізналася, що селище окуповане бойовиками. Незабаром після цього почався обстріл з північного напрямку.

21. Заявниця, її сім'я та родина Тамари Местоєвої отримали притулок у підвалі будинку, що розташований далі вниз по дорозі. Близько дві години потому, службовець селищної адміністрації прийшов до того будинку та сказав їм, що військові дозволили жителям піти у напрямку Ачхой-Мартану. Тамара Местоєва, три її сини — Іслам, Омар, та Алі Орсаміков — та син заявниці, Суламбек Абдулкерімов (1980 р.н.), залишилися у льоху, бо вони хотіли зібрати свої речі та поїхати на своїх машинах.

22. Заявниця пішла до групи близько з двадцяти людей разом з сестрою пані Местоєви, дочкою (Бела Орсамікова, заявниця 24) та двома онуками. Незважаючи на обстріл, що продовжувався, заявниця дісталася Ачхой-Мартану близько 6 вечора того ж дня.

23. 8 лютого 2000 року вона повернулася до селища. Разом з родичами Тамари Местоєвої заявниця дізналася, що будинок сестри Тамари Местоєвої зруйновано.

24. 9 лютого 2000 року деякі чоловіки допомогли їм очистити руїни. Вони знайшли 8 тіл у льоху будинку, у тому числі Суламбека Абдулкерімова (другого сина заявниці), Тамари Местоєвої та її трьох синів. Вони були вбиті вибухом. Там лишилися численні кратери від бомб, що падали біля будинку (дивись Заяву Бели Орсамікової нижче).

25. 29 квітня 2005 року районний відділ цивільної реєстрації видав свідоцтво про смерть Суламбека Абдулкерімова. Дата та місце смерті записані як 4 лютого 2000 року у Катир-Юрті.

26. Пані Абдулкерімова зазначила, що протягом літа 2000 року її було опитано слідчим військової прокуратури у селищній адміністрації Катир-Юрта. Наприкінці опитування заявниця підписала стенограму та була запевнена, що її буде повідомлено про

прогрес у розслідуванні. У травні 2005 року заявниця дізналася від інших жителів Катир-Юрта, що розслідування було припинено у 2002 році, але нікого не було повідомлено з того часу.

3. Заява Лариси Анзорової (заявниця 3)

27. Лариса Анзорова живе у Катир-Юрті за адресою вул. Гагаріна, 26. Обстріл селища почався близько 9-ої години ранку 4 лютого 2000 року. Сім'я заявниці спустилася до підвалу їхнього будинка. Близько 10-ої години ранку батько третьої заявниці Харіс Анзоров (1936 р.н.), був поранений на подвір'ї в результаті вибуху. Заявниця та її мати принесли Харіса Анзорова до льоху будинку його двоюрідного брата, але не змогли надати йому якусь медичну допомогу. У будинку було багато людей, у тому числі жінок та дітей. У той же день заявниця та інші люди поїхали до Ачхой-Мартану під постійним обстрілом.

28. 5 лютого 2000 року брат заявниці приїхав до Ачхой-Мартану та сказав їм, що їх батько помер від поранень попереднього дня.

29. 28 лютого 2000 року районний відділ цивільної реєстрації видав свідоцтво про смерть, у якому було записано дату та місце смерті Харіса Анзорова як 4 лютого 2000 року у Катир-Юрті.

30. Пані Анзорова зазначила, що приблизно через рік чи півтора року після цих подій вона та її мати були опитані службовцем з військової прокуратури. Вони більше нічого не чули щодо цього.

4. Заява Маліки, Маріям та Мамудцалі Ахтаханових (заявники 4, 5 та 6)

31. Родина заявників родом з Грозного. У лютому 2000 року вони зупинилися зі своїми родичами у Катир-Юрті на вул. Чкалова, 5. Сім'я складалася з Маліки Ахтаханової, її чоловіка Мамудцалі Ахтаханова (1951 р.н.), їх доньки Маріям (1986 р.н.) та двох синів Іслама та Якуба (1991 та 1997 р.н. відповідно). Тяжкий обстріл селища розпочався вранці 4 лютого 2000 року.

32. Заявники взяли притулок на вул. Чкалова, 7. Близько полудня вони сіли до вантажівки "КамАЗ" та поїхали у напрямку центра селища, але через важкий обстріл вони були змушені покинути транспортний засіб та повернутися до льоху під вогнем.

33. Незабаром після цього снаряд влучив у будинок, де вони переховувалися. Кожен із заявників був поранений, а троє інших людей загинули на місці. Син четвертої заявниці покликав їхніх сусідів, які допомогли перенести поранених до іншого будинку. Вони залишилися там без належної медичної допомоги до наступного ранку.

34. Вранці 5 лютого 2000 року родина та двоє родичів поїхали у напрямку Ачхой-Мартану машиною. Того ж дня четверта заявниця була доставлена до лікарню, де її було оперовано. Її чоловіка негайно було доставлено до лікарні у Нарзані, Інгушетія.

35. Маліка Ахтаханова залишалася у лікарні Ачхой-Мартану до 6 березня 2000 року. Документ, виданий лікарнею після виписки зазначає, що вона страждала від кількох осколкових ран, включаючи пробиту ліву легеню, велику втрату крові та запалення, та, що 19 лютого 2000 року її було прооперовано вдруге, але осколок залишився в її тілі.

36. Мамудцалі Ахтаханов залишався у нарзанській лікарні до 6 березня 2000 року.

Йому було поставлено діагноз струс мозку та поранення голови, та його було оперовано у лікарні Нарзану. Також у нього досі є осколок у голові. Він отримав інвалідність першого ступеня та довгий час не міг рухатися та їсти без допомоги.

37. Маріям Ахтаханова отримала стійку рану обличчя. У грудні 2000 року була проведена операція на її повіках у спеціалізованій лікарні у Москві.

38. Маліка Ахтаханова зазначила, що вона була опитана військовим прокурором одного разу. Слідчий запевнив, що її буде повідомлено про результати розслідування, а компенсація буде заплачена її родині. Заявники не були поінформовані про подальший розвиток подій та не отримали жодної компенсації.

5. Заява Авгазара Бютукаєва та Маліж Бютукаєвої (заявники 7 та 8)

39. Заявники — брат та сестра. Вони живуть з іншими членами їх родини у Катир-Юрті за адресою пров. Ахрахо, 11. Авгазар Бютукаєв одружений та має чотирьох дітей. Вранці 4 лютого 2000 року заявники побачили групу озброєних бойовиків у селищі. Невдовзі після цього почався тяжкий обстріл.

40. Зранку 5 лютого 2000 року Авгазар Бютукаєв був поранений у ліву ногу від вибуху снаряда на підвір'ї. Він втратив багато крові та не міг пересуватися. Наступного дня його було знайдено на підвір'ї його будинку групою російських військовослужбовців, які надали йому першу допомогу та доставили до лікарні в Урус-Мартані. Там йому діагностували тяжкі рани лівої ноги, обмороження, втрату крові та гіпотермію. 15 лютого 2000 року йому було ампутовано ліву ногу через гангрену, що розвивалася. Він залишався у лікарні до 6 травня 2000 року.

41. Маліж Бютукаєва та інші члени родини намагалися уникнути боїв, поїхавши у сторону Валеріка. 5 лютого 2000 року вони досягли блокпосту, але їм не дозволили пройти. Восьмій заявниці та іншим жителям військовослужбовці дали пораду зачекати у трьох пустих будинках недалеко від блокпосту. 6 лютого 2000 року ці будинки були розстріляні військовою технікою, що проходила повз, в результаті чого Маліж Бютукаєва та дочка Авгазара Бютукаєва Маліка були поранені. Військові дозволили двом жінкам покинути селище. Інші військовослужбовці доставили їх до урус-мартанівської окружної лікарні, де їм надали першу допомогу.

42. 17 лютого 2000 року Маліж Бютукаєва була доставлена до сунжинської районної лікарні в Інгушетії, де їй було діагностовано поранення правої верхньої частини тулуба, відкритий перелом правої лопатки та зараження ран. Її було прооперовано та залишено у лікарні до 11 квітня 2000 року. Ніяких документів щодо Маліки Бютукаєвої не було надано.

43. Влітку 2000 року, слідчий з військової прокуратури допитував Маліж Бютукаєву про події лютого 2000 року. Їй сказали, що її буде повідомлено про результати розслідування.

6. Заява Раїси, Хави та Мадіни Вахаєвих (заявники 9, 10, 11)

44. Раїса Вахаєва — невістка Нуржан Вахаєвої (див. Заяву Нуржан Вахаєвої, заявниці 12, нижче). Вона мала п'ятьох дітей: Хава Вахаєва (1987 р.н.), Адлан Вахаєв (1989 р.н.), Мадіна Вахаєва (1990 р.н.), Муса Вахаєв, якому на той час було 9 років. Вона жила у Катир-

Юрті за адресою вул. Чкалова 53 разом з чоловіком та дітьми. У той момент троє внутрішньо переміщені особи з селища Закан-Юрт проживали в їхньому будинку.

45. Рано вранці 4 лютого 2000 року заявники отримали притулок у великому підвалі двоповерхового будинку Нуржан Вахаєвої. Близько 150 людей зібралися там, включаючи людей похилого віку та дітей. Важкий обстріл продовжувався весь ранок.

46. Близько полудня два потужних вибухи, які зруйнували будинок, пошкодили підвал. Четверо людей загинули одразу, а інші семеро загинули пізніше від їхніх травм. Раїса Вахаєва отримала кілька ран рук та тіла. Її троє дітей, Адлан, Хава та Мадіна, були також поранені.

47. Вона та її троє поранених дітей були взяті їхнім односельчанином у машину, якою вони поїхали до Ачхой-Мартану. У плутанині вона загубила свого сина Мусу. Відправивши своїх трьох поранених дітей до лікарні в Урус-Мартан, вона повернулася до Катир-Юрт знайти Мусу у сусідському будинку. Пізніше того ж дня Раїсі Вахаєвій, її чоловікові та їхньому синові Мусі разом з іншими людьми вдалося залишити селище під обстрілом. Вони були доставлені до лікарні Ачхой-Мартану.

48. У Раїси Вахаєвої було діагностовано колоту рану грудної клітини, поранення правої руки та струс мозку. Вона залишалася в лікарні Ачхой-Мартану до 3 березня 2000 року.

49. У Хави Вахаєвої було діагностовано поранення лівої області талії, та лівого плеча. У Мадіни Вахаєвої діагностовано поранення лівої руки. Обидві дівчинки виписані з урус-мартанської лікарні 3 березня 2000 року.

50. Син Раїси Вахаєвої Адлан Вахаєв помер 3 березня 2000 року у лікарні Урус-Мартану. 31 березня 2005 року районний відділ цивільної реєстрації видав свідоцтво про смерть, що підтверджує цю інформацію.

51. Раїса Вахаєва була допитана як свідок офіцерами військової прокуратури. У квітні 2005 року вона дізналася, що справа була закрита у березні 2002 року.

7. Заява Нуржан Вахаєвої (заявниця 12)

52. Нуржан Вахаєва живе у її власному будинку у Катир-Юрті на пров. Чкалова, 2. 4 лютого 2000 року вона була вдома з її шістьма дітьми: Муслімом Вахаєвим (заявник 14, 1981 р.н.), Берлант Вахаєвою (1983 р.н.), Сулім Вахаєвим (1984 р.н.), Елітою Вахаєвою (заявниця 13, 1986 р.н.), Саламбеком Вахаєвим (заявник 15, 1992 р.н.) та Рамзаном Вахаєвим (1994 р.н.).

53. 4 лютого 2000 року сім'я заявниці та багато сусідів зібралися у її великому підвалі будинку. Важкий обстріл продовжувався весь ранок. Близько полудня відбулося два сильних вибухи. Сусіди пізніше сказали їм, що велика авіаційна бомба, скинута на парашуті, впала на їх будинок.

54. За твердженням заявниці четверо людей загинуло на місці та ще семеро померли незабаром. Нуржан Вахаєва зазнала поранення спини та рук. Її дочка Еліта зазнала травм обличчя, рук, ніг та спини.

55. Нуржан Вахаєва та її діти побігли до іншого будинку під постійним вогнем та обстрілом. Однак незабаром після цього у цей будинок також влучила бомба, а син заявниці

Саламбек зазнав травми голови.

56. Нуржан Вахаєва, її дочка Еліта та син Саламбек були підібрані на вулиці сусідом на машині, який відвіз їх до лікарні у Ачхой-Мартан. Вони отримали першу медичну допомогу там, хоча жодних медичних записів цього не зроблено.

57. Наступного дня, 5 лютого 2000 року, четверо інших дітей заявниці прибули до Ачхой-Мартану. Її син Муслім був поранений та був доставлений автобусом до лікарні Ачхой-Мартану.

58. Заявниця стверджує, що вони пробули у лікарні Ачхой-Мартану півтора місяці, після чого вони були направлені до реабілітаційного центру. Заявниця не подала жодних медичних записів.

59. У якийсь момент Нуржан Вахаєва була опитана посадовими особами військової прокуратури, але не отримувала ніякої інформації про прогрес у розслідуванні та щодо компенсації.

8. Заява Асет Гаскалової (заявниця 16)

60. Асет Гаскалова живе у Катир-Юрті за адресою пров. Чкалова 9. 4 лютого 2000 року вона була вдома з її чоловіком та чотирма дітьми (р.н. між 1987 та 1997). Рано вранці заявниця та її сім'я рушили до льоху будинку пані Вахаєвої, що був розташований поруч.

61. Пізніше вранці через деякий час сталося два потужних вибухи. Деякі люди були вбиті та поранені. Син заявниці Рустам Вахаєв, якому було 13 років у той час, був поранений у голову. Заявниця, яка тримала наймолодшу дитину на своїх руках, вискочила у вікно, але їй довелося підніматися назад через обстріл, що продовжувався. Вона та її чотири дитини потім вийшли з підвалу та були взяті сусідами з іншого будинку. Заявниця не бачила свого чоловіка.

62. Близько другої години дня наступного дня заявниця та її діти покинули Катир-Юрт автобусом під важким обстрілом. Вони отримали першу допомогу у лікарні Ачхой-Мартану та були згодом узяті їхніми родичами.

63. 7 лютого 2000 року заявниця дізналася, що її чоловік Хасмагомед Вахаєв (1960 р.н.) загинув у результаті вибуху в будинку пані Вахаєвої. 18 лютого 2000 року районний відділ цивільної реєстрації засвідчив смерть Хасмагомеда Вахаєва у Катир-Юрті 4 лютого 2000 року.

64. У 2001 році заявниця викликала до місцевої прокуратури та була допитана слідчим з військової прокуратури. Той же слідчий приходив до будинку Вахаєвих та зробив фотографії на місці вибухів.

65. У березні 2005 року вона дізналася від її односельчан, що розслідування було закрито у березні 2002 року.

9. Заява Хави Дадаєвої (заявниця 18)

66. Хава Дадаєва живе у Катир-Юрті на вул. Чкалова, 2. Вранці 4 лютого 2000 року її родина разом з близькими родичами зібралися у підвалі їхніх сусідів Вахаєвих. Пізніше вранці, незважаючи на обстріл, заявниця покинула підвал та пішла до свого будинку для того, щоб принести якоїсь їжі. Коли вона поверталася до підвалу, побачила два вибухи —

один біля будинку та другий, який поцілів прямо в будинок. Було багато диму та уламків, що розлетілися навколо. Серед поранених людей, витягнутих з підвалу, заявниця побачила свою свекруху Зару Масаєву (1950 р.н.), яка зазнала травм тіла та голови. Зара Масаєва та інші поранені були відвезені машиною до Ачхой-Мартану.

67. Хава Дадаєва та решта її сім'ї намагалися виїхати з Катир-Юрт пізніше того ж дня автобусом, але були вимушені повернутися до підвалу будинку, що був неподалік, через повітряні удари. Протягом ранку 5 лютого 2000 року вони пішли пішки до західного краю селища, де залишалася велика кількість людей, що намагалися покинути бойову зону. Спочатку солдати на блокпостові відмовлялися людям пройти, але після тиску з боку родин врешті-решт дали всім пройти. В Ачхой-Мартані заявниця дізналася, що Зара Масаєва загинула. 10 лютого 2000 року районний відділ цивільної реєстрації записав смерть Зари Масаєвої як таку, що сталася у Ачхой-Мартані 5 лютого 2000 року в результаті черепно-мозкової травми.

68. Декілька днів по тому заявниця повернулася до Катир-Юрт та виявила, що її будинок зруйновано. Впродовж літа 2000 року заявниця була допитана слідчим з військової прокуратури. Її було запевнено, що кримінальне розслідування проводиться через смерті її свекрухи та інших людей, а також, що її буде повідомлено про результати такого розслідування.

10. Заява Тамари Джамалдінової (заявниця 19)

69. Тамара Джамалдінова живе у Катир-Юрті на вул. Леніна, 110. У лютому 2000 року заявниця жила з її матір'ю, дочкою Хавою (1998 р.н.), двома племінницями та племінником Адамом Дадаєвим (1976 р.н.).

70. Вночі 3 лютого 2000 року заявниця з її родиною пішли до підвалу будинку, розташованого на вул. Мельничній, 8, бо вони чули артилерійські удари у сусідньому селі Шаамі-Юрт. Вони провели день 4 лютого у підвалі. Близько 5 години вечора 4 лютого, племінник заявниці Адам Дадаєв вийшов на вулицю та повернувся сказати їм, що жінки та діти можуть покинути селище.

71. Заявниця та члени її родини пішли у напрямку центру селища. Коли вони відійшли близько за 100 м. від будинку, Адам Дадаєв повернувся до будинку випустити худобу. Як тільки він вийшов за ворота їхнього будинку, у мікроавтобус РАФ на вулиці прямо перед воротами влучила ракета, випущена з літака. Заявницю було вражено ударною хвилею, а її дочка Хава впала на землю та зламала ключицю. Коли заявниця підвелася, вона побачила тіло її племінника на землі перед воротами. Інші люди тримали її, коли вона хотіла повернутися додому. Замість цього заявниця побігла в напрямку дороги, що вела з села. У якийсь момент вони були підібрані автобусом та відвезені до Ачхой-Мартану.

72. 6 лютого 2000 року заявниця повернулася до Катир-Юрт та знайшла тіло свого племінника, який отримав численні шрапнельні рани у голову та тулуб. Вона зберегла його куртку, яку пізніше вилучила військова прокуратура. Заявниця пізніше дізналася, що родина Ісаєвих була у тому РАФ-мінівені (дивись справу Ісаєва проти Російської Федерації, згадане вище).

73. 27 лютого 2000 року районний відділ цивільної реєстрації видав свідоцтво про

смерть Адама Дадаєва, де було записано, що він помер 4 лютого 2000 року у Катир-Юрті.

74. Протягом весни 2000 року Тамара Дадаєва була допитана військовою прокуратурою та вона показала їм місце, де її племінник був вбитий. Пізніше кілька разів вона знову була допитана у якості свідка. Заявниця не згадувала про формальне надання статусу жертви, хоча її було запитано про це кілька разів.

11. Заява Алії Дебірової (заявниця 20)

75. Алія Дебірова живе з її сім'єю та близькими родичами у Катир-Юрті на вул. Чкалова, 29. 4 лютого 2000 року заявниця, її чоловік Абдул-Муслім Дебіров, їхні сини Султан та Рамзан Дебірови, та деякі інші родичі були вдома.

76. Рано вранці вони побачили озброєних людей на волицях селища. Незабаром після цього почався обстріл та повітряне бомбардування. Заявниця разом з сім'єю пішли до підвалу сусідського будинку. Її син Султан та чоловік потім пішли до іншого будинку. Близько 11 години дня чоловік заявниці Абдул-Муслім Дебіров був вбитий вибухом на подвір'ї свого будинку.

77. Після цього заявниця та інші члени її родини пішли до центру селища, де сіли до вантажівки "КамАЗ", що прямувала до Ачхой-Мартану. Обстріл продовжувався, і у якийсь момент дах кабіни вантажівки було розколото осколком. Вантажівка нарешті досягла блокпосту, де військові перевірили її та пропустили. Заявниця та її родина залишалися у Ачхой-Мартані 6 днів. Коли вони повернулися до Катир-Юрт, їх будинок було зруйновано, а худоба загинула. Тіло її чоловіка уже було поховано.

78. 25 лютого 2000 року районний відділ цивільної реєстрації зафіксував смерть Абдула-Мусліма Дебірова від опіків третього та четвертого ступеня у віці 72 років 4 лютого 2000 року у Катир-Юрті.

79. Заявниця зазначила, що пізніше того ж року її було допитано службовцями з військової прокуратури. Службовці зняли на відеокамеру місце, де її чоловіка було вбито, а також зруйнований будинок. Вони сказали їй, що вона отримає компенсацію.

12. Заява Хадішт Ісмаїлової (заявниця 21)

80. Заявниця живе з її родиною у Катир-Юрті на провулку Чкалова, 4-Б. 4 лютого 2000 року вона та члени її родини були вдома, коли група бойовиків зайшли до їхнього будинку. Вони сказали родині спуститися до підвалу у випадку, коли селище буде обстрілюватися. Заявниця та її родичі пішли до будинку родини Вахаєвих, що був розташований далі по провулку Чкалова. Було багато людей у підвалі Вахаєвих.

81. Близько полудня пролунав потужний вибух. Заявниця була поранена у лівий бік тулуба та отримала струс мозку. Її свекруху Люба Шахаєва та її дівер Іслам Шахаєв також були поранені. Заявниця заявляє, що одинадцять осіб загинуло в результаті вибуху у будинку Вахаєвих.

82. Сусіди поклали заявницю, її свекруху та іншу поранену жінку у машину. Перебуваючи під обстрілом машина досягла блокпосту. Спочатку військові відмовлялися пропускати їх. Через деякий час інший чоловік приїхав до блокпосту з його матір'ю Зарою Масаєвою, яка теж була поранена у тому ж будинку (дивись вище заяву Хави Дадаєвої,

заявниця 18). Військові нарешті дозволили їм проїхати.

83. Заявниця була прийнята до лікарні Ачхой-Мартану. Лікарі спочатку надавали допомогу Любі Шахаєвій та Зарі Масаєвій, так як вони зазнали більше серйозніших поранень. Пізніше того ж дня заявницю було прооперовано, та шматок шрапнелі було витягнуто з її тіла.

84. Тим часом дівер заявниці разом з іншими пораненими були взятий її чоловіком до позашляховика “Газель”, яким він їх повіз у напрямку Валеріка. Іслам Шахаєв помер від поранень під час дороги, його тіло було залишено у Валеріку. Інші поранені були відвезені до лікарні Урус-Мартанського району.

85. 10 та 28 лютого 2000 року відповідно районний відділ цивільної реєстрації видав свідоцтв про смерть Люби Шахаєвої, яка померла 5 лютого 2000 року у віці 48 років у Катир-Юрті від колотих та розривних ран черева, та Іслама Шахаєва, який помер 4 лютого 2000 року у віці 12 років у Катир-Юрті від численних осколкових ран у голову.

86. Хадішт Ісмаїлова залишалася у Ачхой-Мартанській районній лікарні до 16 квітня 2000 рок. Їй було прооперовано осколкову рану на лівій стороні тулуба.

87. У 2001 році вона була допитана представниками військової прокуратури, які пообіцяли повідомити її про прогрес у розслідуванні та присудити їй компенсацію. У 2005 році вона дізналася, що провадження було закрито. Вона заявила, що вона продовжує страждати від її ушкодження.

13. Заява Марет Мусаєвої (заявниця 22)

88. Марет Мусаєва живе у Катир-Юрт на провулку Чкалова, 1. Рано вранці 4 лютого 2000 року група бойовиків увійшла до будинку заявниці. Коли почався обстріл, заявниця взяла двох своїх дочок, яким у той час було два роки та шість місяців та один рік та шість місяців, до її сусідів — будинку Вахаєвих. Близько 12:30 після полудня велика бомба впала на будинок. Заявниця була поранена у спину. Вона заявила, що принаймні дев'ять людей загинуло на місці та що ще двоє померли у лікарні.

89. Заявниця та інші була врятована сусідами. Вона була привезена до Ачхой-Мартану під постійним вогнем. Вона лишилася там у лікарні приблизно на місяць, але вона не подала жодних медичних записів, які доводять цей факт.

90. Через деякий час пізніше заявниця була опитана службовцем з військової прокуратури, який запевнив її, що особи винні у нападі будуть знайдені, й що вона отримає компенсацію. Лише пізніше у квітні 2005 року вона дізналася, що розслідування було припинено.

14. Заява Маліж Осмаєвої (заявниця 23)

91. Маліжа Осмаєва живе на вулиці Леніна, 193 у Катир-Юрті. На початку лютого 2000 року вона жила там зі своїм чоловіком Малгабеком Осмаєвим, їхніми трьома дітьми, тещею та іншими родичами.

92. Родина заявниці прийняла переміщених осіб з інших місцевостей, які постраждали від бойових дій. Заявниця заявила, що прибуття великої групи добре озброєних бойовиків вранці 4 лютого 2000 року було неочікуваним.

93. Близько 7 години ранку селище підверглося вогню з літаків та вертольотів. Заявниця, її сім'я з найближчими родичами та її сусіди зібралися у підвалі її будинку. За твердженням заявниці, там отримало притулок три родини з у загальній складності 13 дітей. Близько 10 години ранку, чоловік заявниці піднявся нагору узяти питної води. Неподалеку відбувся вибух, і Малгабек Осмаєв був серйозно поранений у голову. Люди у підвалі занесли його назад у них, але не могли надати йому належну медичну допомогу. Вони залишалися там до 7 години вечора, коли сусід приїхав на позашляховику "Газель" забрати свою родину та підібрати заявницю з її чоловіком.

94. Перебуваючи під вогнем, машиною чоловіка заявниці було доставлено до лікарні Ачхой-Мартану, де він помер 5 лютого 2000 року.

95. Вранці 5 лютого 2000 року троє дітей заявниці та теща були вивезені з Катир-Юрт тим же сусідом.

96. 2 жовтня 2000 року відділ цивільної реєстрації Ачхой-Мартанського району засвідчив смерть Малгабека Осмаєва 5 лютого 2000 року в Ачхой-Мартані від колотої рани голови.

97. У якийсь момент, заявниця була допитана у її будинку слідчим з військової прокуратури. Слідчий дослідив місце, де було поранено чоловіка заявниці. Через деякий час пізніше двоє інших слідчих забрали у неї одяг її чоловіка, у який він був одягнений того дня. Одяг не був повернений заявниці.

98. У якийсь момент службовець Ачхой-Мартанської районної прокуратури сказав заявниці, що її буде поінформовано про результати як тільки розслідування закінчиться.

99. У квітні 2005 року заявниця отримала листа з військової прокуратури військового округу Північного Кавказу, яким її було повідомлено про те, що провадження було закрито. Вона не отримала жодної допомоги від держави, хоча її чоловік був єдиним годувальником у родині.

15. Заява Бели Орсамікової (заявниця 24)

100. Бела Орсамікова проживає у Грозному разом з її родиною. У серпні 1999 року її родина втекла до Катир-Юрт. Вона лишилася у будинку її тітки на вул. Орджонікідзе. Разом із заявницею до Катир-Юрт поїхали такі члени її родини: її мати Тамара Местоєва (1950 р.н.), її брати Іслам Орсаміков (1982 р.н.) Умар Орсаміков (1973 р.н.) та Алі Орсаміков (1972 р.н.), її доньки Яха Абдурзакова (1997 р.н.) та Хеда Абдурзакова (1998 р.н.).

101. Разом з Малікою Абдулкерімовою (заявниця 2, див. Її заяву вище) родичі заявниці купували товари на ринках Назрана та Урус-Мартану. 2 лютого 2000 року вони їм не вдалося залишити селище Катир-Юрт через солдатів, які встановили блокпост на головній дорозі.

102. Рано вранці 4 лютого 2000 року почався обстріл селища. Заявниця, дві її дочки, Маліка Абдулкерімова та інші її родичі вирішили покинути Катир-Юрт пішки, поки її мати та троє братів вирішили дочекатися періоду тиші, щоб вони могли поїхати своїми вантажівками.

103. Заявниця та інші досягли головної дороги, але не змогли продовжувати йти через інтенсивний артобстріл. Вони отримали притулок у льоху будинку поряд разом з близько

сотнею інших людей, включаючи велику кількість дітей. Там було дуже мало місця всередині. Близько 6 години вечора всі вийшли на вулицю та пішли до блокпосту. Військові дозволили їм пройти, тож вони дісталися до Ачхой-Мартану.

104. 9 лютого 2000 року заявниця дізналася, що її мати Тамара Местоева та її брати Іслам, Умар та Алі Орсамікови загинули у льоху будинку на вул. Орджонікідзе, 61, разом з Суламбеком Абдулкерімовим — сином Маліки Абдулкерімової. Вісім людей були вбиті у підвалі будинку в результаті вибуху великої авіаційної бомби, що лишила величезний кратер.

105. 25 квітня 2005 року районний відділ цивільної реєстрації видав чотири свідоцтва про смерть матері заявниці та її трьох братів. Смерті зафіксовані як такі, що сталися 4 лютого 2000 року у Катир-Юрті.

106. У якийсь момент заявниця була допитана слідчим військової прокуратури в адміністрації Катир-Юрту. Заявниця повідомила йому про загибель її родичів. Маліка Абдулкерімова була допитана того ж дня. Заявницю було запевнено, що її та інших родичів жертв буде повідомлено про прогрес розслідування.

107. На початку травня 2005 року заявниця дізналася від інших жителів Катир-Юрт, що провадження було закрито. Вона не отримувала офіційне повідомлення про цей факт.

16. Заява Зули Сосламбекової (заявниця 26)

108. Зула Сосламбекова живе у Катир-Юрт на вул. Орджонікідзе, 61. Як тільки почався артобстріл рано вранці 4 лютого 2000 року заявниця з членами її сім'ї пішли переховуватися до льоху їхнього будинку. Пізніше вранці заявниця почула, що військові дозволяють жінкам та дітям покинути селище.

109. Близько 9 години ранку заявниця, три її племінники (діти її брата Супяна Сосламбекова), Бела Орсамікова та близькі родичі пішли у напрямку Ачхой-Мартану (див. заяви заявників 2 та 14 вище). Мати заявниці Зальпа Сосламбекова, її брат Супян Сосламбеков та його дружина Раїса Сосламбекова вирішили залишитися в будинку. П'ятеро інших людей, яких було переміщено з Грозного, залишилися з ними: Тамара Местоева, троє її синів — Іслам, Умар, Алі Орсаміков, та їхній друг Суламбек Абдулкерімов.

110. Артобстріл продовжувався поки вони йшли, і в якийсь момент вони їм довелося шукати притулок у підвалі будинку. Вони лишалися там до 4 години вечора, коли настало затишшя у нападі, і вона скористалися можливістю йти далі до блокпосту. Спершу військові заперечували проти того, щоб чоловіки могли покинути селище, але врешті решт пропустили всіх. Заявниця та інші рушили до Ачхой-Мартану.

111. 9 лютого 2000 року військові дозволили жителям увійти до селища на дві години. Заявниця та двоє її родичів-чоловіків виявили, що їхній будинок зруйновано вибухом бомби. У результаті вибуху стіна підвалу обвалилася та вбила кожного, хто був всередині. 10 лютого 2000 року заявниця та її родичі дістали та поховали тіла.

112. 28 лютого 2000 року районний відділ цивільної реєстрації засвідчив загибель Зальпи Сосламбекова у віці 64 років, Супяна Сосламбекова у віці 41 року та Раїси Сосламбекової у віці 39 років, які настали 4 лютого 2000 року від численних осколкових поранень.

113. У 2000 році заявниця була допитана слідчим військової прокуратури у присутності сільського поліцейського. Слідчий запевнив заявницю, що вона буде поінформована про результати слідства. На початку березня 2005 року заявниця почула, що справа була закрита, а після звернення до військової прокуратури була офіційно поінформована, що справа була закрита у 2002 році.

17. Заява Зари Суліманової (заявниця 27)

114. Зара Суліманова живе у Катир-Юрт на вул. Леніна, 76, біля центральної мечеті. 4 лютого 2000 року вона була вдома разом зі своєю сім'єю: батьком Абдулшахітом Сулімановим (1934 р.н.), її братом та сестрою. Того дня вони спустилися до підвалу, бо почули звуки військових літаків над ними. Через деякий час пізніше того ж дня батько заявниці пішов побачитися з іншою сестрою заявниці, що жила з її родиною далі по вулиці. Через 10 чи 15 хвилин після того, як він пішов, відбувся ракетний удар, який, як заявниця дізналася пізніше, вбив її батька на вулиці.

115. Пізніше вдень 4 лютого родина сестри заявниці, що складалася з десяти членів прийняла її. Однак, пізніше того ж дня вони рушили далі до центру селища, вважаючи, що так буде безпечніше. Вони провели ніч та наступний ранок там.

116. Вдень 5 лютого 2000 року заявниця з членами її родини пішла до блокпосту, що знаходився на дорозі з села у напрямку Ачхой-Мартану. Їх було затримано разом з іншою численною групою жителів Катир-Юрт, так як військовослужбовці на блокпостові посилялися на наказ нікого не випускати з селища. Однак в результаті переговорів та, зважаючи на сильний тиск, заявниці та її родичам було дозволено пройти.

117. Три дні по тому заявниця та її сестра повернулися до Катир-Юрт. Вони дізналися, що їхній батько загинув 4 лютого 2000 року від ракетного удару. Заявниця знайшла частки одягу на вулиці, які вона ідентифікувала як такі, що належали її батькові, та поховала їх. Також їхній будинок було зруйновано.

118. 9 березня 2000 року районний відділ цивільної реєстрації видав свідоцтво про смерть Абдулшахіта Суліманова. Дата та місце смерті були записані як 4 лютого 2000 року у Катир-Юрті.

119. У якийсь момент заявницю було допитано слідчими військової прокуратури та було надано статус потерпілої у кримінальному провадженні. Її не було повідомлено про жодні прийняті дії для подальшого розслідування прокуратурою.

18. Заява Мані Умалатової (заявниця 28)

120. Мані Умалатова живе у Катир-Юрті на вул. Ахархо, 32. Будинок її сім'ї розташований на окраїні селища. У лютому 2000 року велика кількість родичів з Грозного залишилася у їхньому будинку, і в якийсь момент їхня кількість досягла тридцяти семи осіб. 1 лютого 2000 року вони повідомили про свою присутність голові сільської адміністрації та дізналися, що нікому не дозволено покидати селище.

121. 2-го та 3-го лютого 2000 року родичі заявниці намагалися залишити селище і машиною, і пішки, спробувавши спочатку поїхати до Ачхой-Мартану, а потім поїхати до Валеріку. Однак, обидва дні їм перешкоджали покинути селище військовослужбовці, що

розгорнули блокпости. Солдати посилалися на офіційний наказ від їхніх начальників і в якийсь момент зробили постріл у повітря.

122. У ранні години 4 лютого 2000 року заявниця дізналася, що бойовики ввійшли до селища. Вона побачила декілька військових вантажівок з російськими військовими, що виїжджали з селища. Як тільки почалося бомбардування, заявниця та її сім'я отримали притулок у кількох підвалах, перш ніж вони знайшли достатній просір.

123. Вранці 5 лютого 2000 року родич сказав їм, що військові дозволили людям покинути Катир-Юрт, якщо вони це зроблять протягом двох годин. Група завантажилася у дві вантажівки “КамАЗ”, зробили білий прапор з простирадла та поїхали у напрямку центра селища. Однак, через повітряні атаки, що мали місце декілька разів, їм доводилося зупинятися, вилазити з вантажівок та шукати сховище у будинках навколо.

124. Машини повернулися на дорогу, що вела з селища до Валеріку. Коли вони досягли блокпосту військовослужбовці відмовилися когось пропустити. Військовослужбовці запропонували їм приєднатися до людей, що тимчасово оселилися у трьох пустих будинках недалеко від блокпосту, та запевнили їх, що вони будуть у безпеці. Однак, пізніше у один із будинків було здійснено постріл з танку.

125. Вранці 6 лютого 2000 року заявниця знову пішла до блокпосту, сподіваючись, що її родині дозволять пройти. Коли вона дійшла, вона побачила конвой російської військової техніки, що проїжджала через блокпост на окраїну селища. Військовий конвой відкрив вогонь по будинкам, де люди шукали притулку. Син заявниці Саламбек Умалатов (1984 р.н.) був застрелений, коли він пішов за їжею до кабіни вантажівки “КамАЗ” їхніх родичів. Заявниця зазначила, що інша людина була вбита у той же час.

126. Того ж дня заявниця дісталася до блокпосту і сказала військовослужбовцям як її сина було вбито. Згодом їй допомогли перетнути блокпост Чеченські міліціонери та доставили її до Валеріку.

127. Вона повернулася до Катир-Юрт через кілька днів та виявила, що її будинок та двох інших будинків на їхньому внутрішньому дворі були зруйновані.

128. 27 лютого 2000 року районний відділ цивільної реєстрації видав свідоцтво про смерть, який констатував, що Саламбек Умалатов загинув 5 лютого 2000 року у Катир-Юрт.

129. Заявниця констатувала, що вона отримала деяку компенсацію за руйнування її будинку, але не за інші будинки, які були складовою її домоволодіння. У якийсь момент Мані Умалатова була опитана в зв'язку із загибеллю її сина слідчим Р. Вона підписала стенограму допиту та провела слідчого до місця, де її син був вбитий. Її було запевнено, що вона буде повідомлена про результат слідства.

19. Заява Рози Ханкерханової (заявниця 29)

130. Роза Ханкерханова живе у Катир-Юрті на вул. Молодіжна, 15. Її родина, що включає її мати, двох братів, невістку та тещу, жили разом з нею за цією ж адресою. Загалом у родині було тринадцять дітей, включаючи 12-річного сина заявниці Ідріса Довлетмурзаєва.

131. Рано вранці 4 лютого 2000 року Російські збройні сили почали обстрілювати селище. Сусідський будинок було повністю знищено прямим ударом. Родина заявниці та дев'ять переміщених осіб із Закан-Юрт спустилися до підвалу, розташованого на їхньому

внутрішньому дворі під гаражем. Вони залишалися там усе 4 лютого та наступну ніч.

132. Зранку 5 лютого 2000 року син заявниці Ідріс був поранений шрапнеллю. Заявниця побачила два поранення на тілі свого сина — одне у його голову, а інше на лівій стороні грудної клітини. У підвалі не було ліків, і ніхто не міг надати медичної допомоги.

133. Через деякий час сусід сказав їм, що жителям буде дозволено виїхати селище через “коридор”, хоча вони не знали, у якому напрямку це буде. Заявниця та її родина, включаючи пораненого сина, залізли до воза, який був прикріплений до сусідського трактора.

134. Вони поїхали до найближчого шляху з селища, що вів до селища Валерік. Коли вони прибули туди, там уже було багато людей — близько шестиста за оцінкою заявниці. Нікому не дозволялося наблизитися ближче, ніж на 20-30 метрів від блокпосту, інакше військові відкривали вогонь у повітря. Заявниця та інші провели цілий день на відкритому повітрі.

135. Протягом вечора 5 лютого 2000 року група чеченських міліціонерів прийшли з від блокпосту та відвели людей на подвір’я великого пустого будинку, що знаходився неподалеку. Вони сказали всім чекати там.

136. Син заявниці загинув від його поранень рано вранці 6 лютого 2000 року. Його поховали у дворі будинку.

137. Заявниця та інші лишалися у тому будинку до полудня 8 лютого 2000 року, коли їм дозволили пройти до Валеріку. 11 лютого 2000 року заявниця повернулася до Катир-Юрт та виявила, що її будинок частково зруйнований.

138. 19 червня 2001 року районний відділ цивільної реєстрації зареєстрував смерть Ідріса Довлетмурзаєва, 1988 р.н., 6 лютого 2000 року у Катир-Юрт.

139. Заявниця була обізнана про кримінальне провадження щодо подій лютого 2000 року. У якийсь момент її було викликано місцевим офіцером поліції до Ачхой-Мартану, де вона свідчила якомусь слідчому про смерть її сина та описала його поранення. Після допиту вона була запевнена, що її буде проінформовано про результати провадження.

140. У травні 2005 року заявниця дізналася від інших жителів селища, що слідство було закрито.

20. Свідчення про смерть надані заявниками, які не надали жодних заяв

141. Луїза Гучігова (заявниця 17) надала копію свідчення про смерть, виданого районним відділом цивільної реєстрації 27 вересня 2000 року на посвідчення смерті її сестри Лариси Гучігової 4 лютого 2000 року у Катир-Юрті. Відповідно до документів з матеріалів слідства вона отримала статус потерпілої у провадженні у липні 2001 року (див. нижче).

142. Махмуд Сатуєв (заявник 25) подав копії свідчень про смерть, виданих районним відділом цивільної реєстрації у відношенні його матері та мачухи відповідно. Залуба Дахаєва у віці 62 років померла у Ачхой-Мартані 4 лютого 2000 року від колотої рани живота. Факт смерті зареєстровано 10 лютого 2000 року. Зайбула Сатуєва у віці 94 років загинула у Катир-Юрті 11 лютого 2000 року від численних шрапнельних ран у голову та опіків другого та третього ступенів. Її смерть зафіксовано 18 лютого 2000 року. Відповідно до матеріалів Махмуд Сатуєв отримав статус потерпілого у кримінальній справі у липні 2001 року (див.

нижче).

С. Пояснення Уряду

143. У своїх зауваженнях від січня 2009 року Уряд не оспорював травми та загибель заявників та їхніх родичів. Вона надали наступне опис тих подій. Посилаючись на інформацію, отриману кримінальним слідством, Уряд заявляє, що у ніч між 3 та 4 лютим 2000 року група партизанських бійців під командуванням польового командира Гелаєва увійшли до Катир-Юрт. Відповідно до інформації, наданої службою розвідки, члени незаконного збройного формування були добре навчені та споряджені. Вони були озброєні великокаліберною зброєю, гранатометами та мінометами. Також вони мали бронетехніку. Розуміючи, що федеральні сили переслідуватимуть їх, та що бойові дії є неминучими, вони продовжили займати кам'яні та цегляні будинки місцевих жителів. У підвалах тих будинків вони готували вогневі точки та облаштовували укріплені захисні позиції. Місцеві жителі, що залишилися в селищі, були використані у якості живого щита.

144. Після того як Катир-Юрт було оточено, групи розвідників намагалися увійти до селища та запевнитися, що бойовиків роззброєно та затримано. Однак, їх зустріли вогнем, а одна з груп опинилася оточені.

145. Командирський корпус операцією прийняв рішення застосувати артилерію та повітряні атаки. Це було зроблено через чисельну перевагу бойовиків та з метою запобігти їх об'єднанню та проривання позицій армії. Після того, як обстріл почався члени незаконного збройного формування, не бажаючи здаватися, продовжували здійснювати опір, використовуючи місцевих жителів як прикриття. Вони не дозволяли представникам федеральної влади організувати евакуацію населення, що лишилося. Багато жителів покидали Катир-Юрт самостійно, використовуючи свої транспортні засоби. У процесі вони потрапили під перехресний вогонь між бойовиками та федеральними військовими силами, через що та були поранені або загинули.

146. Операція тривала між 4 та 7 лютого 2000 року. Вона включала в себе використання вогнепальної зброї, артилерії, повітряних атак, застосованих у точно визначених місцях, де бойовики були згруповані. Більшість озброєної групи (кілька сот бійців) були вбиті, інші були розпорошені, а селище було звільнено.

D. Офіційне розслідування подій 2-7 лютого 2000 року

1. Перша серія проваджень

148. 16 вересня 2000 року прокуратура Ачхой-Мартанського району почала кримінальне розслідування подій 2-7 лютого 2000 року у Катир-Юрт.

149. 19 лютого 2001 року слідство було передано до військової прокуратури Північно-Кавказького військового округу ("військова прокуратура"). Справі було присвоєно номер 14/00/0004-01.

150. Виявилося, що у 2000-2001 роках слідчі допитали більшість заявників або членів їхніх сімей так само, як й інших людей, які були у Катир-Юрт у той час. Заявники стверджують, що під час допиту їх було запевнено, що органи влади будуть тримати їх в курсі про хід розслідування та у тому, що їм буде надана компенсація.

151. Згідно з поданими документами слідство встановило, що в результаті операції 43 цивільні особи було вбито та 53 отримали поранення. 19 родичів заявників значалися серед померлих (не включаючи сина другої заявниці та чотирьох родичів 24-ої заявниці). Слідство визначило 10 заявників як поранених (заявники 4-7, 12-15, 21 та 22), а також деяких їхніх родичів, наприклад, Маліка Бютукаєва (дочка сьомої заявниці). 62 особи отримали статус потерпілих у провадженнях, включаючи 11 заявників (заявники 1, 4, 12, 17, 19, 22, 23 та 25-28). У додаток, родичі заявників 3, 18 та 20 також були допитані та отримали статус потерпілих. Ці дії були здійснені в період між травнем та липнем 2001 року.

152. 13 березня 2002 року військова прокуратура припинили провадження у справі №14/00/0004-01. У рішенні згадується велика кількість документів та заяви десятків свідків, включаючи місцевих жителів, військовослужбовців з різних підрозділів та командирів. У рішенні є сильне посилення на результати на звіт військових експертів від 11 лютого 2002 року. Цей звіт встановив, що дії командування, залученого до спеціальної операції у Катир-Юрт 4-6 лютого 2000 року, були відповідними обставинам та здійснені відповідно до чинного законодавства. Основуючись на цьому, слідство прийшло до висновку, що дії командування були абсолютно необхідними та пропорційними до спротиву, що чинили бойовики. Встановлено відсутність складу злочину у діях військовослужбовців Збройних Сил РФ. Цим рішенням 62 осіб було позбавлено статусу потерпілих. Особи, про яких йдеться, були повідомлені про можливість отримати компенсацію в порядку цивільного судочинства.

153. Заявники стверджують, що у той же час вони та інші потерпілі не були повідомлені про припинення провадження. Виявилося, що нічого не відбувалося до січня 2005 року, коли заявники дізналися, у більшій мірі з чуток, що провадження у справі було припинено.

154. Між січнем та березнем 2005 року більшість заявників написали до військової прокуратури прохання отримати інформацію про хід слідства у справі №14/00/0004-01. Вони посилалися на факти смертей та поранення членів їхніх родин та просили про надання офіційного статусу потерпілих у провадженнях та/або надати їм копії таких рішень, якщо вони вже були зроблені. 23 заявника надали копії таких листів (за винятком заявників 2, 7, 8, 17, 24 та 29).

155. У відповідь на ці запити між січнем та квітнем 2005 року військова прокуратура повідомила заявників про результати звіту військового експерта, припинення провадження у кримінальній справі №14/00/0004-01 та про позбавлення статусу потерпілих у 2002 році. Листи підтверджують, що слідство встановило загибель та поранення, через які вони скаржилися, та ними було повідомлено заявників, що вони можуть звернутися до цивільного суду з вимогою отримати компенсацію за завдану шкоду. Деякі з цих листів мали копію рішення від 13 березня 2002 року в якості додатку.

2. Друга серія проваджень

156. 6 червня 2005 року 26 заявників (не включаючи заявників 7, 8, 17) подали скаргу до військового суду Північно-Кавказького військового округу. У їхній скарзі вони підкреслювали, що вони не були поінформовані про хід розслідування довгий час, і що лише

на початку 2005 року військова прокуратура надіслала їм копію рішення від 13 березня 2002 року. Заявники оскаржили висновки розслідування щодо обґрунтованості та законності застосування летальної зброї, яка стала результатом численних нещасних випадків. Вони посилалися на докази, які, на їх думку, суперечать висновкам, отриманими військовою прокуратурою. Вони також поставили під сумнів ретельність розслідування у кримінальній справі №14/00/0004-01. Зокрема, заявники зазначали, що загибель Суламбека Абдулкерімова, сина Маліки Абдулкерімової (заявниця 2), та чотирьох родичів Бели Орсамікової (заявниця 24) не були записані у розслідуванні, та що ці особи не були згадані у списку людей, які загинули у Катир-Юрт у лютому 2000 року. Вони подали копії п'яти свідоцтв про смерть та письмову заяву Маліки Абдулкерімової. Вони також зазначили, що слідство не розглянуло питання про шкоду, завдану власності жителів. Вони просили суд скасувати рішення про припинення кримінального провадження та зобов'язати військовою прокуратуру відновити слідство у кримінальній справі відносно загибелі та поранення цивільного населення, надати кожному з них статус потерпілого у кримінальних провадженнях, надати їм копії відповідних рішень.

157. 19 липня 2005 року скарга заявників була передана до військового Військового суду гарнізону Грозного. 6 березня 2006 року Гарнізонний суд скасував рішення від 13 березня 2002 року та повернув розслідування назад до військової прокуратури. До того часу слідство уже було відновлено рішенням військової прокуратури від 14 листопада 2005 року з посиланням на висновки, винесені Судом у справі Ісаєвої (згадане вище). Справі було надано новий номер — 34/00/0026-05D. Це здійснено з посиланням на п. є ч. 2 ст. 105 (вбивство, вчинене загально небезпечним способом) та ст. 286 (зловживання владою) Кримінального Кодексу.

158. Між березнем та червнем 2006 року 10 заявників були допитані, а також отримали статус потерпілих: заявники 2, 4-7, 11, 13, 14, 16 та 21. Протоколи допитів та рішення про надання статусу потерпілих були надані Урядом Суду (крім відносно заявника 4). За даними Уряду родичі заявників 18 та 20 також були допитані того ж часу та отримали статус потерпілих, але відповідних заяв не надали. Заявники підтвердили їхні попередні заяви відносно подій, що мали місце між 4 та 7 лютого 2000 року, та відносно загибелі їхніх родичів та їх травми. Усі заявники заявили, що вони подали заяву на адміністративну компенсацію за житло та власність, що були знищені, але вони нічого не отримали.

159. 14 червня 2007 року розслідування було закрито на тому ж висновку, що в березні 2002 року, на підставі ч. 1 ст. 39 Кримінального Кодексу. Рішення підтвердило загибель 46 та поранення 53 місцевих жителів без зазначення їхніх імен. Додатково зроблено експертний висновок Військовою Академією Збройних Сил у червні 2007 року, яким було встановлено, що дії командування при плануванні та виконанні операції були обґрунтованими та здійснені відповідно до внутрішнього законодавства. Жодної копії того висновку не була розкрита заявникам або надана Судові. Зокрема, у рішенні зазначається у цьому відношенні?

“...Дії бойовиків (окупація Катир-Юрт групою бойовиків, які нараховували від трьох до чотирьох тисяч осіб, створення бойовиками опорних пунктів у будинках, [їхній] запеклий опір та використання ними місцевих жителів як “живого щита”) ... представляли реальну загрозу

життям та здоров'ю місцевих жителів та могли спричинити непотрібні втрати федеральними збройними силами...

Такі обставини вимагали прийняття адекватних заходів командуванням, щоб відвернути загрозу збройного нападу проти громадян, їхніх життів та власності (жителів Катир-Юрт та військовослужбовців), на додачу [необхідність охорони] інтересів суспільства та держави, що захищені законом (відновлення конституційного порядку у Чечні). Після попереднього попередження та надання цивільним особам реальної можливості покинути селище, подальше знищення осередків опору бойовиків за допомогою артилерії та повітряних атак, використовуючи зонально-об'єктовий метод, не виключили загибель серед цивільного населення. У той же час використання таких засобів знищення відповідало обставинам з заходами, здійсненими для мінімізації втрат серед цивільного населення. Дії командування під час підготовки та проведення спеціальної операції, спрямованої на звільнення Катир-Юрт між 4 та 7 лютого 2000 року, були відповідними вимогам військових посібників, внутрішнім нормам та інструкціям, були законними та не містили елементів кримінально визначених дій”.

160. Рішення про надання статусу потерпілих 95-ти особам було скасовано. Військовий прокурор Союзу об'єднаних груп Північного Кавказу (СОП) надіслав рішення до голови уряду Чечні та попросив його визначити місця проживання потерпілих та повідомити їх про закриття розслідування, а також про можливість вимагати компенсацію через цивільні суди.

161. Уряд додав, що “зацікавлені сторони” були повідомленими про відповідне рішення у день його прийняття. Заявники наполягали, що вони дізналися про рішення із зауважень Уряду від січня 2009 року. Вони не оскаржили його.

D. Скарга заявників щодо майна

162. В їхніх судових заявах від 28 жовтня 2005 року 17 заявників (заявники 1, 2, 6, 7, 9, 12, 16, 18, 20-22, 24-29) поскаржилися на те, що відбулося посягання на їхнє право власності у тому, що їхні будинки та інші володіння було знищено. Ніякі інші деталі чи документи не були подані на той час. У лютому 2009 року заявники подали документи, наведені нижче, у відповідь на зауваження Уряду. Неясно, чи були ці документи подані до якихось національних органів влади.

163. У 2000 році заявники 6, 12, 16, 18, 21, 22, 28 та чоловік дев'ятої заявниці отримали свідоцтва від селищної адміністрації щодо стану їхніх будинків. У цих свідоцтвах було зазначено про пошкодження їхніх будинків та зазначено вартість ремонту, включаючи будівельні матеріали та, у деяких випадках, витрати на будівництво.

164. У 2005 році заявники 1, 2, 6, 9, 12, 16, 18, 21, 22, 24, 26-28 склали список їхньої власності та побутових речей, які були знищені у лютому 2000 року. Кожен список був завірений двома свідками, які були місцевими жителями. Ці заявники також подали підрахунки витрат на заміну їхніх господарських речей, які були складені у 2009 році. У 2005 та 2009 роках заявники 1, 2, 6, 16, 21, 26 та 27 відзначили свої витрати на поховання їхніх родичів.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО

165. До 1 липня 2002 року кримінально-правові питання регламентувалися Кримінальним процесуальним кодексом Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки 1960 року. З 1 липня 2002 року і надалі, старий Кодекс був замінений Кримінальним процесуальним кодексом Російської Федерації. ("КПК").

166. Стаття 42 КПК визначає процесуальний статус потерпілого у кримінальному провадженні та встановлює права та обов'язки, якими наділені такі особи. Статтею встановлено, що потерпілий має право на ознайомлення з усіма матеріалами справи після закриття провадження. Стаття 42 також обумовлює, що потерпілі повинні бути проінформовані про процесуальні рішення щодо відкриття та закриття кримінального провадження, надання або відмову в наданні статусу потерпілого та про відкладення провадження. Копії цих рішень повинні бути надіслані потерпілим. Потерпілі також мають доступ до будь-яких рішень щодо запиту експертних звітів та до висновків таких звітів (стаття 198).

167. Стаття 125 КПК встановлює судову процедуру розгляду скарг. Постанову слідчого чи прокурора щодо відмови у початку кримінального провадження чи припинення справи, інші розпорядження та акти чи проступки, які тягнуть за собою порушення конституційних прав та свобод сторін кримінального провадження або перешкоджають доступу громадян до суду можуть бути оскаржені скаргу до місцевого районного суду, який уповноважений перевірити законність та підстави оскаржуваного рішення. Не встановлено термінів щодо подачі таких скарг.

168. Стаття 161 КПК забороняє розкриття інформації з матеріалів попереднього слідства. Згідно з ч. 3 Статті інформація з матеріалів слідства може розголошена тільки за дозволом прокурора чи слідчого та лише якщо це не порушує права та інтереси сторін кримінального провадження чи не зашкодить слідству. Розголошення інформації про приватне життя сторін кримінального провадження без їхнього дозволу забороняється.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ

169. Заявники стверджують, що відбулося порушення права на життя у відношенні них самих та їхніх родичів, які загинули в результаті обстрілів. Вони також поскаржилися на неефективне розслідування. Стаття 2 встановлює:

«1. Право кожного на життя має бути захищено законом. Ніхто не може бути умисно позбавлений життя, інакше, як на виконання вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;

б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;

с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.»

А. Прийнятність

1. Подання сторін

170. Уряд доводить, що заявники не дотримали вимоги щодо прийнятності заяви, зокрема, дотримання шестимісячного терміну та вичерпання національних засобів правового захисту. Уряд заявляє, що військова прокуратура повідомила Уряд Чечні про рішення від 13 березня 2002 року. З огляду на складну ситуацію з безпекою, що склалася в регіоні, та відсутність інформації про житлові адреси потерпілих у кримінальних справах така дія являє собою належне сповіщення. Заявники зрештою оскаржили те рішення, та 6 березня 2006 року Суд військового гарнізону Грозного ухвалив рішення на їхню користь. Заявники також були повідомлені про друге рішення щодо припинення слідства від 14 червня 2007 року, яке вони не оскаржили. Уряд далі додав, що заявники могли вимагати відшкодування їхньої немайнової та майнової шкоди через суд у порядку цивільного судочинства. Наприкінці, вони попросили Суд визнати заяву явно необґрунтованою.

171. Заявники наполягали, що вони виконали критерії прийнятності. Вони підкреслюють, що вони дізналися про рішення від 13 березня 2002 року тільки після лютого 2005 року, коли було опубліковане Рішення Суду у справі Ісаєвої. Вони спираються на висновки Суду у вище згаданій справі, що заявник не був повідомлений про таке рішення, а тому не може бути необхідним оскаржувати його (див. п. 222 Рішення у справі Ісаєвої, згадане вище). Вони доводять, що у той момент вони усвідомлювали, що внутрішні засоби правового захисту були неефективними, тому вирішили подати заяву до Суду. Вони також зазначили, що вони подавали апеляційну скаргу до національного суду, і в 2006 році розслідування було відновлено. Однак, слідство не виправило недоліків, виявлених Судом у рішенні у справі Ісаєвої. Заявники вказують, що вдруге вони не були повідомлені про рішення від 14 червня 2007 року щодо припинення слідства та щодо позбавлення їх статусу потерпілих у провадженні до січня 2009 року, коли вони отримали Урядовий меморандум.

2. Оцінка Суду

(а) Дотримання шестимісячного терміну

172. Суд повторює, що метою правила шестимісячного терміну є сприяння забезпечення законності та забезпечення того, щоб розгляд справ, що стосуються питань, що впливають із Конвенції, відбувався у розумний строк. Більше того, це також повинно захищати органи влади та інших зацікавлених осіб від перебування під будь-якою невизначеністю протягом тривалого періоду часу. Правило також робить можливим заявникам мати час розглянути можливість подачі заяви й, якщо так, то визначити конкретні скарги та доводи, які будуть підняті у заяві (див., наприклад, справу Ворм проти Австрії від 29 серпня 1997 року, п.п 32-33, Звіти про постанови та рішення 1997-V). Правило повинно забезпечувати можливість з'ясувати факти по справі до того, як така можливість зникне, в

наслідок чого проведення справедливого розгляду питань у справі буде майже неможливим (див. Рішення у справі Келлі проти Сполученого Королівства, № 10626/83, Рішення Комісії від 7 травня 1985 року, Рішення та звіти (DR) 42, стор. 205, та Байбора та інші проти Кіпру, № 77116/01 від 22 жовтня 2002).

173. Зазвичай, шестимісячний період починає спливати з остаточного рішення у справі після вичерпання всіх національних засобів правового захисту. Однак, у випадках, коли зрозуміло з самого початку, що заявнику доступні лише неефективні засоби правового захисту, період починає спливати з дати видання актів чи здійснення заходів, що оскаржуються. Однак, пункт 1 статті 35 не може тлумачитися у спосіб, яким вимагається від заявника подати скаргу до Суду, перш ніж його становище, пов'язане з цим питанням, буде остаточно визначене на національному рівні. Тому, якщо заявник користується явно існуючим засобом правового захисту, і лише згодом стає відомо про обставини, які роблять цей засіб правового захисту неефективним, для цілей п. 1 статті 35 може бути прийнятним вираховувати шестимісячний термін з дати, коли заявник вперше дізнався або повинен був дізнатися про такі обставини (див., серед іншого, *Зенін проти Росії* (dec.), № 15413/03 від 24 вересня 2009 року).

174. Суд зауважує, що у ряді справ про тривалі розслідування загибелі родичів заявників, Суд розглянув період часу, з якого заявник може або повинен почати сумніватися у ефективності засобу правового захисту, та його вплив на шестимісячний термін, який передбачений п. 1 ст. 35 Конвенції (див. *Сюркан Айдін та інші проти Туреччини* (Рішення), №46231/99 від 26 травня 2005 року; *Елсанова проти Росії*, Рішення №57952/00 від 15 листопада 2005 року; та п. 50 Рішення *Нарін проти Туреччини* №18907/02 від 15 грудня 2009 року). Визначення того, чи виконав заявник у даній справі критерій прийнятності буде залежати від обставин справи та інших факторів, таких як ретельність та зацікавленість, що виявляються заявниками, а також адекватність розслідування (див. *Справу Нарін*, згадану вище, п. 43). Велика Палата знаходить, що у справах, що стосуються випадків насильницької смерті, неефективність розслідування, як правило, стає очевидною; вимоги подачі можуть вимагати від заявника подання такої справи до Страсбурга протягом кількох місяців або, щонайбільше, залежно від обставин, через кілька років після подій (див. *Варнава та інші проти Туреччини* [Велика Палата], № 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 та 16073/90, п. 158, ECHR 2009-...).

175. У даній справі події, на які скаржаться заявники, відбулися у лютому 2000 року. У вересні 2000 року розпочалося розслідування. Між травнем та липнем 2001 року більшість заявників були допитані слідчими, після чого контакт між заявниками та органами розслідування не підтримувався. У березні 2002 року слідство було закрито, але заявники не були повідомлені про це рішення. Заявники не просили жодної інформації про хід розслідування до січня 2005. У червні 2005 року більшість з них оскаржили рішення про закриття провадження до суду (див. п. 153 та 156 вище). Їхні заяви до Суду були подані у липні 2005 року.

176. Суд зазначає, по-перше, що рішення від 13 березня 2002 року не було повідомлено заявникам своєчасно, як і у справі *Ісаєвої* (згадане вище, п. 222). Російське кримінальне процесуальне право зобов'язує органи слідства повідомляти потерпілих у

кримінальному провадженні про основні процесуальні дії, включаючи припинення провадження. Ця вимога не була дотримана у даній справі. Суд не погоджується з Урядом, що надсилання рішення до Уряду Чечні являє собою належне сповіщення, особливо враховуючи, що у супровідному листі не містилися жодні інші особисті дані, окрім прізвищ та ініціалів. Відсутні жодні докази того, що адміністративні органи влади вжили якихось заходів, щоб передати нову інформацію про рішення до мешканців Катир-Юрт. Цей недолік є більш вражаючим, зважаючи на те, що кожен з допитаних як частина розслідування надав свої повні персональні дані, включаючи адресу, до прокуратури.

177. Більше того, Суд зазначає, що у червні 2005 року заявники успішно подали скаргу на рішення від 13 березня 2002 року, а також повідомили військовий суд про помилки прокуратури щодо попереднього інформування їх про таке рішення. Суд не звинуватив їх у тому, що вони не раніше не подавали заперечень. Хоча це само по собі не може бути визначальним щодо того, чи закінчився встановлений статтею 35 шестимісячний строк, Суд розглядає це як мовчазне визнання національними органами влади того, що до 2005 року заявники не знали про перше рішення про закриття провадження та не могли внаслідок цього, як очікується, оскаржити його.

178. Однак, як випливає з принципів, викладених у попередніх справах, згаданих вище, навіть за відсутності повідомлення від органів влади заявники не звільняються від обов'язку виявляти належну ретельність та інформувати один одного про прогрес, досягнутий у розслідуванні (див. Варнава та інші, згадане вище, п. 158).

179. Суд надає першочергове значення тому, що заявники поскаржилися не на поодинокий випадок, а скоріше на значні військові дії, які стали причиною десятків смертей та травм серед цивільного населення. Заявники проживали у тому ж селищі та усвідомлювали, що слідчі допитали численних свідків та зробили інші дії для збирання доказів, такі як проведення дослідів на місцях та збирання медичних записів та свідочств про смерть. Доречно також, що заявники обмінювалися інформацією між собою та, внаслідок цього, знали, що ніхто з тих, хто був допитаний та отримав статус потерпілого, не були зв'язані відносинами зі слідством. Розумно припустити, що вони очікували, що реакція органів влади буде пропорційною важливості їхніх скарг та кількості потерпілих. За таких обставин, зрозуміло, що вони можуть чекати довше на результати розслідування без їхньої ініціативи та прохання інформації про провадження. Застосовуючи тест, сформульований у справі Варнави та інших (згадане вище, п. 162), Суд переконується, що заявники дійсно подали заяву до Страсбургу “у межах кількох років” після подій.

180. На сам кінець, Суд враховує, що не всі заявники мали однаковий процесуальний статус у національному провадженні. Документи, переглянуті Судом, вказують, що заявники 3, 8-10, 15, 18, 20 та 24 не отримали статусу потерпілих. Однак їхні близькі родичі (за винятком заявника 24) були допитані та отримали статус потерпілих щодо цих подій. У 2005 році заявники 3, 9, 10, 15, 18, 20 та 24 зверталися до прокуратури, а потім поскаржилися до військового суду щодо закриття розслідування, не дивлячись на відсутність статусу потерпілого. Тільки заявницею, якій, здається, не було надано офіційного статусу у національному провадженні безпосередньо або членам її родини, була двадцять четверта заявниця, пані Бела Орсамікова. Тим не менше, вона також заявляє, що вона була допитана в

ході розслідування. Заявники у їхніх листах до прокуратури та до військового суду від 6 липня 2005 року ясно вказали на помилку щодо ненадання статусу потерпілої пані Орсаміковій та щодо розгляду загибелі її чотирьох родичів. Військовий суд розглянув скаргу без шкоди офіційному статусу потерпілих кожного з заявників, у тому числі пані Орсамікової. Не має значення, на думку Суду, що не всі заявники у даній справі подали скаргу до військового суду (див. п. 156 вище), оскільки результат цього рішення мав прямий наслідок для всіх осіб, залучених до розслідування.

181. Суд вважає, що заявники у даній справі сформували обмежену групу: вони або втратили родичів, або постраждали особисто внаслідок подій, що мали місце між 4 та 7 лютого 2000 року. Вони мають однакові по суті скарги, мають скоординовані зусилля та здійснили такі ж кроки по відношенню до національних органів влади. Рішення військового суду про відновлення розслідування стосувалося всіх заявників, незалежно від того, чи підписали вони скаргу від 6 липня 2005 року чи ні. Це також виявляється у тому, що цим ставленням керувався військовий суд у березні 2006 року, коли видавав своє рішення без розрізнення серед заявників відповідно до їх офіційного статусу по відношенню до кримінального розслідування. У такій ситуації Суд вважає, що до всіх заявників повинні ставитися однаково у відношенні спливання шестимісячного строку та у відношенні вичерпання національних засобів правового захисту, обговорене нижче.

182. У світлі вищесказаного, Суд вважає, що за виняткових обставин цієї справи заявники виконали правило шестимісячного строку у відношенні їхніх скарг за статтями 2 та 13 Конвенції.

(b) Вичерпання національних засобів правового захисту

183. По-перше, Уряд доводив, що заявники не подали скаргу до суду проти рішення від 14 липня 2007 щодо припинення слідства. Заявники наполягали на тому, що вони не були належним чином повідомлені про це рішення, а тому, внаслідок цього, не могли розраховувати на подання скарги проти цього рішення.

184. Суд раніше визнав, що у російській правовій системі повноваження суду щодо скасування рішення про відмову у відкритті кримінального провадження є суттєвою гарантією проти свавільного здійснення повноваження слідчими органами, а тому, засіб правового захисту повинен бути вичерпаним (див. Трубніков проти Росії, Рішення №49790/99 від 14 жовтня 2003). Однак, заявникові не потрібно використовувати засіб правового захисту, який, хоча і теоретично, за природою утворює засіб правового захисту, але насправді у реальності не дає жодних шансів на виправлення передбачуваного порушення (див. Гюндем проти Туреччини, Рішення Комісії №22275/93 від 9 січня 1995). Якщо обраний засіб захисту є адекватним у теорії, але протягом певного часу виявився неефективним, заявник більше не зобов'язаний вичерпувати його (див. Тепе проти Туреччини, Рішення Комісії №27244/95 від 25 листопада 1996; див. також Міхєєв проти Росії, Рішення №77617/01 від 7 жовтня 2004).

185. Повертаючись до даної ситуації, Суд зазначає, по-перше, що прокуратура не надіслала рішення від 14 липня 2007 року заявникам безпосередньо, але направила його до Уряду Чечні. Персональні дані заявників, у тому числі їхні адреси, не були повідомлені з

деталіями рішення. Відсутні жодні показники того, що Уряд Чечні здійснив певні дії для надсилання рішення до потерпілих. Таким чином, з тих самих причин, що викладені вище у п. 176, Суд вважає, що заявники не були належним чином повідомлені про рішення та не мали реальної можливості оскаржити його. Тому цей засіб правового захисту не був доступний для них на практиці.

186. Що стосується ефективності засобу правового захисту, Суд зазначає, що тим самим рішенням статус потерпілих заявників у провадженні було забрано, тож вони були позбавлені можливості бути спроможними відповідно до процедури ознайомитися самостійно зі змістом документу, і внаслідок чого з основою рішення. Зокрема, слідчий спирався на додатковий експертний висновок, зроблений у липні 2007 року Військовою Академією Збройних Сил, який не був розкритий заявникам. Той висновок визначив, що застосування сили було обґрунтованим та відповідно до внутрішнього законодавства. Дуже сумнівно, що заявники мали реальну можливість оскаржити рішення без спроможності ознайомитися з доводами, що лежать в основі цього рішення.

187. Так чи інакше, Суд зазначає, що одного разу заявники добилися судового перегляду рішення прокуратури щодо припинення провадження. Не можна погодитися з Урядом у тому, що вони зобов'язані оскаржувати кожне наступне схоже рішення до суду, особливо з огляду на вищезазначену нездатність повідомляти їм про найбільш істотні елементи справи (див. Ібрагімов та інші проти Росії, №34561/03, п. 99, від 29 травня 2008 та Мацаєва проти Росії, №24297/05, п. 105 від 23 липня 2009). Суд визнає та підкреслює, що до 2009 року, коли заявники дізналися про рішення від 14 червня 2007 року, відсутність будь-якого прогресу в розслідуванні вагомego інциденту, що спричинив дану справу, мало стати очевидним для заявників. Таким чином, Суд погоджується з тим, що за обставин цієї справи до 2009 року заявники були звільнені від вимоги щодо подальшого використання внутрішніх засобів правового захисту в цьому відношенні.

188. За таких обставин Суд відхиляє попередні заперечення Уряду настільки, оскільки це стосується не подання скарги проти рішення від 14 червня 2007 року.

189. Наприкінці, Уряд доводив, що заявники могли вимагати відшкодування за їхніми немайновою та майновою шкодою через цивільні провадження. Суд відзначає, що це питання уже було розглянуто в ряді подібних випадків. Суд визнає, що взята окремо цивільний позов щодо отримання відшкодування за шкоду, завдану імовірно незаконними актами чи незаконним поведінням державних службовців, не може розглядатися як ефективний засіб захисту у контексті вимог, передбачених Статтею 2 Конвенції (див. Хашиєв та Акаєва пр.. Росії, №57942/00 та 57945/00, п.п. 119-21, від 24 лютого 2005, та Естаміров та інші пр.. Росії, №60272/00, п. 77, від 12 жовтня 2006). У світлі вищевказаного, Суд підтверджує, що заявники не зобов'язані використовувати цивільні засоби захисту. Урядове щодо цього, таким чином, відхилено.

(с) Інші фактори щодо прийнятності

190. У світлі подань сторін, Суд вважає, що скарги піднімають серйозні питання факту та права відповідно до Конвенції, аналіз яких вимагає вивчення суті справи. Таким чином, скарга щодо порушення статті 2 Конвенції повинна бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

(а) Заявники

191. Заявники стверджують, спираючись на Рішення у справі Ісаєвої (згадане вище, п.п. 177-201), що було порушення їхнього права на життя у відношенні їхніх померлих родичів, а, з огляду на рівень небезпеки, на яку вони були наражені, також у відношенні їх самих.

192. Вони далі додають, що розслідування нападу було неефективним – як перед відновленням провадження у 2006 році, та і після цієї дати. Військова прокуратура не змогла вирішити численні прогалини, зазначені Судом. Прокуратура також не змогла забезпечити необхідний рівень громадського контролю, не інформуючи заявників про найбільш важливі події провадження.

(b) Уряд

193. Уряд не оспорує факти, наведені заявниками, відносно загибелі та травм, отриманих у результаті антитерористичної операції у Катир-Юрт між 4 та 7 лютого 2000 року. Вони доводять, не посиляючись на виняткове положення п. 2 Статті 2, що напад та його наслідки випливають з використання сили, яке було цілком необхідним для захисту населення Катир-Юрт та сусідніх сіл від неправомірного насильства. Уряд посилався на висновки кримінального розслідування, згідно з яким використання летальної зброї було мотивовано активним спротивом зі сторони незаконних збройних формувань, чії дії ставили під реальну загрозу життя та здоров'я військовослужбовців та цивільних осіб, які є основними цінностями для суспільства та держави. Ця загроза не могла бути усунута іншими засобами, а дії командування операцією були пропорційними опору, що чинився бойовиками.

194. Уряд намагався, зокрема, звернути увагу Суду на той факт, що більшість жертв серед цивільного населення сталися на початковому етапі операції, тобто 4-го лютого 2000 року, у центрі селища, де відбулися важні бої між федеральними військами та бойовиками. Незважаючи на організовані виїзні коридори для цивільних, на початкових етапах операції цей план був зірваний діями бойовиків, які використовували жителів у якості «живих щитів» та перешкождали їм покинути селище, щоб уникнути їхньої поразки та взяття у полон. Вони зайняли будинки місцевих жителів та відкривали вогонь по федеральним військам з цих будинків та льохів. Бойова зброя була спрямована проти конкретних цілей. У результаті дій федеральних сил між 4 та 7 лютого 2000 року більшість бойовиків, які захопили селище (кілька сотень) були вбиті, а селище було звільнено.

195. Що стосується позитивного обов'язку з розслідування загибелі людей, Уряд наполягає, що слідство у даній справі було здійснено у повній відповідності до внутрішнього законодавства та стандартів Конвенції. Слідство проведено незалежним органом – прокуратурою. Прокуратурою було допитано та надано статус потерпілих 95 особам, допитано більше 50 свідків, та ініційовано надання кількох експертних операційних висновків. Друга серія провадження зібрала важливу сукупність додаткових доказів, які

дозволили уточнити обставини подій, що відбулися між 4 та 7 лютого 2000 року у Катир-Юрт. Додатковий експертний висновок було надано Військовою Академією Збройних Сил. З цих підстав, слідство було ефективним, а прийняті рішення – обґрунтованими.

2. Оцінка Суду

(а) Стверджуване порушення права на життя

196. У даній справі Уряд не оспорує фактів смерті та травмування, які стверджуються заявниками. Уряд посиляється на потребу захистити осіб від неправомірного насильства, що передбачено п. 2 ст. 2 Конвенції.

197. Суд у справі Ісаєвої зазначив, що ситуація, що існувала у Чечні у той час вимагала виняткових заходів з боку держави для повернення контролю над Республікою та придушити незаконне збройне повстання. З огляду на контекст конфлікту у Чечні у той час, ці заходи повинні були, мабуть, включати розгортання армійських підрозділів, оснащених бойовою зброєю, включаючи військову авіацію та артилерію. Присутність великої групи озброєних бойовиків у Катир-Юрт та їхній активний опір правоохоронним органам, який не заперечується сторонами, може виправдати використання летальної зброї військовими держави, що приводить ситуацію до п. 2 ст. 2 Конвенції (так же, п. 180).

198. Приймаючи, що використання сили було виправдано у даній справі, і так зрозуміло, що має бути досягнуто балансу між ціллю, що переслідується та засобами, що використовуються для її досягнення.

199. Суд визнав у справі Ісаєвої, що навіть, не зважаючи на те, що операція не була спонтанною та без залучення не вибіркової високо летальної зброї, жителям селища не були забезпечені ні достатній час, щоб підготуватися до від'їзду, ні безпечні шляхи виходу з території поля бою. Дві дороги з селища контролювалися російськими військовими блокпостами. Один з блокпостів перешкоджав цивільним особам покинути поле бою за наказом командирів операцією. Ніяких зусиль не було докладено військовими для забезпечення «безпечного» виходу, оголошеного цивільним особам, а напад на селище продовжувався з тою ж інтенсивністю, не дивлячись на присутність великої кількості людей, які намагалися виїхати.

200. Оглянувши доступну інформацію, Суд прийшов до висновку у справі Ісаєвої, що планування та виконання операції у Катир-Юрті між 4 та 7 лютого 2000 року було здійснено з явним порушенням принципів тлумачення статті 2 (там же, п. 172-78, з подальшими посиланнями). Це обумовлено тим, що використання артилерії та авіаційних бомб у населеному пункті за межами військового часу та без попередньої евакуації цивільного населення, а це неможливо примирити з ступенем обачності, очікуваного від правоохоронного органу в демократичному суспільстві. Навіть, стикнувшись з ситуацією, коли, як зазначив Уряд, населення селища було захоплено в заручники великою групою добре оснащених та добре навчених бойовиків, основною метою операції має бути захист життя від неправомірного насильства. Масивне використання не вибіркової зброї ставиться у кричущий контраст до мети, і не може вважатися сумісним зі стандартом обачності, який є обов'язковою передумовою для такої операції, що передбачає використання летальної зброї військовими держави. Суд також визнає, що з огляду на рівень небезпеки, на який вони були

наражені, немає ніякої різниці між ситуацією заявників та їхніх родичів, яких було вбито (там же, п. 197).

201. Суд дослідив підстави, через які кримінальне провадження було закрито 13 березня 2002 року. Суд визнає, що висновки військових експертів щодо того, що дії командування були законними та пропорційними ситуації суперечили документам, що були надані Суду. Зокрема, Суд не може знайти підстави для твердження військових експертів, що офіцери командування організували та здійснювали евакуацію населення та, що вони обрали локалізований метод ведення вогню. Однаково, Суд визнає, що не було жодних доказів на підтримку припущення, що бойовики перешкоджали евакуації цивільного населення (там же, п. 198).

202. Оглянувши подання сторін у даній справі, Суд визнає, що не було жодних причин відходити від висновків, викладених у Рішенні щодо справи Ісаєвої. Причини, наведені у рішенні прокуратури від 14 червня 2007 року, є подібними до тих, що містилися у рішенні від 13 березня 2002 року. Що стосується другого експертного висновку, згаданого у рішенні 2007 року, жодна копія не була надана Урядом Суду або заявникам. Відповідно, Суд не може оцінити релевантність цього документу для результатів розслідування. Оскільки висновок, здається, підтримує попередні експертні висновки щодо належної організації евакуації цивільного населення, правильного вибору зброї та відповідальності бойовиків за провал «гуманітарного коридору», Суд знову зазначає, що документи, що підтримують такі висновки до суду надано не було. Більше того, показання свідків, розглянуті на сьогоднішній день, перебувають у непримиренному контрасті до цих висновків. З огляду на ці висновки, рішення про завершення кримінального переслідування на тих же підставах, що викладені у 2002 році, видається, принаймні, дивним.

203. Суд робить висновок ще раз, що хоча операція у Катир-Юрт між 4 та 7 лютого 2000 року переслідувала законну мету, вона не була спланована та виконана з необхідним рівнем обачності за життя цивільного населення. Відповідно, було порушення зобов'язання держави щодо захисту життя заявників та їхніх родичів, які загинули або були поранені під час операції.

(b) Стверджувана неспроможність розслідування

204. У багатьох випадках Суд заявляв, що обов'язок щодо захисту права на життя відповідно до статті 2 Конвенції також вимагає, побічно, що має існувати певна форма ефективного офіційного розслідування у випадках, коли особи загинули у результаті застосування сили. Суд розробив ряд керівних принципів, якими має керуватися слідство для виконання вимог Конвенції (для ознайомлення з переліком цих принципів див. Базоркіна проти Росії, №69481/01, п. 117-19, від 27 липня 2006 року).

205. Суд повинен оцінити чи задовольняло розслідування вимогам статті 2 Конвенції у даному випадку.

206. Суд на початку зазначає, що багато документів від слідства не були розкриті Урядом. Внаслідок цього Суд оцінюватиме ефективність розслідування, спираючись на документи, надані сторонами, та на інформацію про його хід, надану Урядом.

207. Суд зазначає, що у Рішенні по справі Ісаєвої він прийшов до висновку, що внутрішнє розслідування було неефективним. Суд критикував затримку на сім місяців перед відкриттям розслідування. Як тільки слідство було розпочато, слідчий був не в змозі або не бажав збирати інформацію, що мала вирішальне значення, про «безпечний прохід», про який було оголошено цивільним особам, та дотримання цього військовими. Жодна особа, відповідальна за оголошення або дотримання безпеки під час евакуації, не була виявлена серед цивільних осіб або військових органів. Суд також встановив, що слідство не перевірило твердження про те, що мешканці Катир-Юрт були «покарані» за ті дії, які сприймалися як відсутність співпраці з військовими, як це впливало із заяв деяких високопоставлених військовослужбовців. Жодних запитань не було задано солдатам, які чергували на блокпостах щодо характеру інструкцій, які вони отримували. Голова цивільної адміністрації Катир-Юрт не був, власне, допитаний щодо цих подій. Далі Суд критикував неспроможність слідства у намаганні змалювати всебічну картину людських втрат та визначити всіх потерпілих від нападу. Зв'язок із тими, хто мав статус потерпілого у кримінальному провадженні був недостатній, а вони не були повідомлені про найбільш важливі процесуальні рішення, прийняті у провадженні. Наостанок, Суд прийшов до висновку, що висновок експерта від лютого 2002 року – на підставі якого слідство було закрито – виявився таким, що не співпадає з іншими документами у справі (там же, п.п. 217-23).

208. Повертаючись до періоду, який минув до прийняття вищезгаданого рішення, Суд зазначає, що нове розслідування мало місце між 14 листопада 2005 року та 14 липня 2007 року. Протягом цього часу, було допитано численних додаткових свідків, включаючи 10 заявників та деяких їхніх родичів. Кілька осіб отримали статус потерпілих у провадженні (див. п. 158 вище). Уряд доводить, що ці заходи, разом з другим висновком військових експертів, складають кроки, достатні для виконання вимог ефективного розслідування.

209. Відносно другого висновку військових експертів Суд уже заявив, що йому не було надано копії цього висновку, і що, у будь-якому випадку, Суд не може розгледіти будь-яку фактичну основу висновків у ньому (так, як вони зазначаються у рішенні від 14 липня 2007: див. п. 202 вище).

210. На основі переглянутих документів Суд приходить до висновку, що всі основні недоліки слідства, виявлені у 2005 році, збереглися на весь час другої серії проваджень, які закінчилися у червні 2007 року. Зокрема, Суд не може розгледіти хоча б якісь кроки, прийняті для з'ясування ключових питань щодо відповідальності за безпеку евакуації цивільних осіб, а також «репресійного» характеру операції по відношенню до населення Катир-Юрт. Здається, що ніяких додаткових запитань про ці аспекти операції не були поставлені ні військовим, ні цивільним органам влади, або військовослужбовцям, залучених на рівні виконання. Нікому не було пред'явлено обвинувачення у жодному злочині.

211. Як Суд стверджував у багатьох попередніх випадках, основними цілями кримінального розслідування за фактом загибелі людей є ефективна реалізація національного законодавства, яке захищає право на життя та забезпечує відповідальність представників держави за загибель людей, що сталася під їх відповідальність. таке розслідування повинно бути ефективним у тому сенсі, що воно здатне провести аналіз того,

чи застосування сили у справі було чи не було виправданим за таких обставин (див., для прикладу, Кайа проти Туреччини, від 19 лютого 1998 року, п. 87, Звіти 1998-I), а також з'ясувати та покарати осіб, відповідальних за це (див. Огюр проти Туреччини [Велика Палата], №21594/93, п. 88, ЕСПЛ 1999-III). Це не є обов'язком результату, а застосованих засобів. За обставин цієї справи, Суд вважає, що ці завдання не можуть бути досягнуті без визначення окремих представників у військовій і, можливо, серед цивільній адміністрації, які несуть відповідальність за прийняття та виконання рішень, які потягнули за собою такі важкі втрати серед цивільного населення.

212. Більше того, Суд вважає, що рішення про припинення провадження – прийняті військовою прокуратурою, основуючись на висновках експерта, підготовлені військовими офіцерами – викликає серйозні сумніви у незалежності розслідування від тих, хто був залучений до розглядуваних подій (див. Гюлеч проти Туреччини, від 27 липня 1998, п.п. 81-82, Звіти 1998-IV, та справа Огюр, згадана вище, п.п. 91-92). Хоча визначення питань вини та/чи невинуватості залучених осіб, а так само і застосування національного законодавства, належить до компетенції національних органів влади, Суд визнає, що питання, розглядувані у цій справі, з огляду на їх надзвичайну серйозність, повинні бути оцінені судами, які є кінцевими охоронцями законів, на які покладено захищати життя осіб. Підхід військової прокуратури до розслідування десятків смертей та травм, понесених цивільними особами, зробив явно недостатнім для виконання ролі з підтримання громадської впевненості у відданості органів влади верховенству права, та запобігання прояву змови у протиправних діях або терпимості до них (див. Рамсахай та інші проти Нідерландів [Велика Палата], №52391/99, п. 321, ЕСПЛ 2007-..., та Ангуелова проти Болгарії, №38361/97, п. 140, ЕСПЛ-2002-IV).

213. Далі Суд зазначає, що, на диво, протягом семи років після нападу розслідування не вдалося скласти вичерпний перелік потерпілих. Ситуація 24 заявниці, пані Бели Орсамікової, та загибель чотирьох її родичів не були враховані на той час, коли провадження було припинено у липні 2007 року, що ще більше вражає, оскільки її скарга у цьому питанні була прийнята військовим судом у березні 2006 року.

214. Наприкінці, відносно потреби забезпечення громадського контролю за розслідуванням, Суд зазначає, що ним не було виявлено, що якась істотна інформація про провадження була повідомлена заявникам. Військова прокуратура не проінформувала їх про прийняті найбільш важливі процесуальні кроки у порушення відповідного внутрішнього законодавства. Уряд не надав жодного пояснення цього недоліку. Суд вважає, що це невиконання являє собою особливо серйозне порушення вимоги ефективно розслідувати використання летальної зброї представниками держави, більше того, що точно такі висновки були зроблені Судом у 2005 році.

215. Підсумовуючи, оглянувши проведене розслідування після прийняття рішення у справі Ісаєвої, Суд визнає, що воно зазнало точно таких же недоліків, що й ті, що були виявлені у першій серії проваджень, які були припинені у 2002 році. Суд вважає, що, крім питань, передбачених статтею 2, це породжує питання згідно зі статтею 46 Конвенції, про що Суд зазначить нижче.

216. У світлі вищесказаного, Суд вважає, що не було проведено ефективного розслідування обставин нападу на Катир-Юрт між 4 та 7 лютого 2000 року. Суд вважає, що у відношенні заявників було порушено процедурний аспект статті 2.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 1 ПРОТОКОЛУ №1

217. Сімнадцять заявників (заявники 1, 2, 6, 9, 12, 16, 18, 20-22 та 24-29) поскаржилися на те, що їхню власність було знищено між 4 та 7 лютого 2000 року. Стаття 1 Протоколу №1 забезпечує, зокрема:

«Кожна фізична чи юридична особа має право на мирне володіння своєю власністю. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності, інакше як в інтересах суспільства та на умовах, передбачених законом та загальними принципами міжнародного права...»

A. Подання сторін

218. Уряд заявляє, що заявники не порушили розгляд їхніх скарг відносно знищення власності перед національними органами влади. Уряд підкреслює, що вимоги заявників у цьому відношенні не були предметом розгляду жодних внутрішніх проваджень. Уряд вважає, що заявники могли вимагати відшкодування заявлених ними втрат через цивільні суди, незалежно від результатів кримінальних проваджень. Уряд посилається, в якості прикладу, на рішення, надане у 1997 році районним судом Дагестану, у якому було присуджено 85 000 000 рублів (руб) приватній особі у цивільному провадженні проти військового підрозділу за кримінальні дії його військовослужбовця.

219. Заявники доводять, що вони звільнені від обов'язку щодо вичерпання внутрішніх засобів захисту. Успіх будь-якого цивільного позову буде повністю залежати від результатів кримінальної справи. Вони додають, що вони не були повідомлені про результати або хід кримінального провадження, як зазначалося вище, а тому не могли очікувати того, що їм буде потрібно оскаржувати такі рішення. Вони доводять, що втрата власності, яка уточнена в їхніх поданнях до Суду, відбулася в порушення положень статті 1 Протоколу №1.

B. Оцінка Суду

220. На початку, Суд зазначає, що заявники 20, 25 та 29 не подали жодних відомостей у відношенні їхніх скарг за статтею 1 Протоколу №1. Внаслідок цього Суд вважає, що їхні скарги явно необґрунтовані та повинні бути відхилені відповідно до п. 3 та 4 статті 35.

221. Звертаючись до решти чотирнадцяти заявників, Суд встановив, що у заявники у даній справі виконали правило шести місяців та вимогу вичерпання всіх національних засобів правового захисту щодо їх скарги за статтею 2. Однак, Суд зазначає, що заява від червня 2005 року відобразила скаргу за статтею 1 протоколу № 1 у найзагальніших рисах. У ній не міститься жодних відомостей щодо окремих вимог заявників відповідно до цього положення та не містила жодних посилань на підтверджуючі документи. Вона стверджує лиш те, що будинки та власність заявників були зруйновані, та що документи та додаткові

відомості будуть представлені на більш пізньому етапі. 26 лютого 2009 року чотирнадцять заявників подали окремі претензії відносно зруйнованої власності.

222. Суд відзначає, що сплив шестимісячного терміну за п. 1 статті 35 Конвенції, за загальним правилом, переривається першим листом від заявника, що вказує на намір подати заяву та надати певну інформацію про характер поданих скарг. Суд також повторює, що деякі показання щодо фактичної основи скарги та характеру стверджуваного порушення Конвенції вимагаються для подання скарги та переривання шестимісячного строку (див. Аллан проти Сполученого Королівства, Рішення № 48539/99 від 28 серпня 2001). Суд вважає, що характер порушення, стверджуваного за статтею 1 Протоколу № 1, вимагає, щоб скарга, подана за цією статтею, повинна забезпечити принаймні короткий опис майна, про яке йде мова. З огляду на те, що до червня 2005 року минуло більше п'яти років з моменту виявлення порушення, розумно очікувати, що до того часу ті заявники, які мали намір подати таку скаргу, вже вжили заходів для запису та оцінки їхніх збитків і могли надати цю інформацію Суду. Ця скарга також відрізняється від тієї, що стосується смертей та травм, спричинених застосуванням летальної сили. Цю скаргу не можна розглядати як таку, що тісно пов'язана зі скаргами за статтею 2, що її не можна розглядати окремо.

223. Відповідно, надавши все це – до 26 лютого 2009 року – а саме скарга щодо позбавлення власності заявників, яка була викладена в найзагальніших рисах та не містила жодних відомостей щодо збитків, яких, як стверджується, зазнав кожен з них, або документального підтвердження на підтримку цього, Суд визнає, що датою подання цієї скарги на розгляд Суду відповідно до п. 1 статті 35 повинна розцінюватися як 26 лютого 2009 року.

224. Що стосується дати остаточного рішення, Суд зазначає, що на відміну від скарги на невинуватене застосування, звинувачення щодо неправомірного позбавлення власності ніколи не були предметом кримінального розслідування військовою прокуратурою. Прокуратурою було допитано та надано статус потерпілого заявникам в рамках розслідування вбивств та зловживання владою. Скарги заявників до військових судів у червні 2005 року були направлені на виправлення помилок слідства у цьому відношенні, і за текстом документу скарга про позбавлення власності згадується лише як приклад недостатньої старанності слідчого. Цей документ [скарга] не містив жодних відомостей щодо грошових вимог та не додав, або не посилався на будь-які відповідні докази (див. п. 156 вище). Як вказував Суд вище, навіть якщо деякі з них не підписували цей позов до суду, заявники у цій справі утворювали обмежену групу, і цілком розумно припустити, що всі вони в рівній мірі постраждали від цього. Після відновлення слідства у 2005 році, ніхто з заявників не скористався можливістю уточнити будь-які претензії щодо їх майна.

225. Відсутність будь-яких кроків зі сторони заявників щодо привернення уваги слідства до скарги на позбавлення власності приводить Суд до висновку, що вони вважали цей засіб неефективним, внаслідок чого не змогли продовжити ці кроки задовго до 2005 року, що було б більше, ніж шість місяців до подання цієї скарги у лютому 2009 року.

226. Наприкінці, з тверджень заявників видно, що принаймні деякі з них порушували адміністративні процедури у встановленому порядку для надання допомоги тим у Чечні, чия власність і житло були зруйновані під час бойових дій. Деякі заявники стверджують, що

вони отримали компенсацію (див. п. 129 вище). Проте, через відсутність будь-яких деталей стосовно обсягу чи результатів тих процесів Суд не вважає це необхідним, щоб це враховувати при визначенні дотримання заявниками правила шести місяців.

227. З огляду на вищесказане, Суд робить висновок, що ця частина заяви була подана за межами шестимісячного строку подачі скарги, а, отже, має бути відхилена відповідно до ч. 1 та 4 статті 35 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

228. Заявники поскаржилися на те, що вони були позбавлені ефективних засобів правового захисту відносно вищезгаданих порушень, в порушення статті 13 Конвенції, яка вказує:

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

A. Подання сторін

229. Уряд стверджував, що заявники мали у своєму розпорядженні ефективні засоби правового захисту. Вони мали можливість оспорити дії чи упущення слідчих органів у суді та скористалися цим. Уряд також посилається на справи, у яких потерпілим у кримінальних провадженнях були присуджено відшкодування збитків від державних органів та, в одному випадку, від прокуратури. Як висновок, Уряд стверджує, що порушення статті 13 Конвенції не було.

230. Заявники повторили скаргу.

B. Оцінка Суду

1. Прийнятність

231. Оскільки заявники поскаржилися на порушення статті 13 Конвенції у поєднанні з статтею 1 Протоколу № 1 Конвенції, Суд відзначає, що скарга заявників за статтею 1 Протоколу № 1 є неприйнятною. За таких обставин їхня скарга за статтею 13 у цій частині повинна також бути відхилена на підставі п.п. 1 та 4 статті 35 Конвенції.

232. Що стосується скарги заявників щодо порушення статті 13 у поєднанні зі статтею 2 Конвенції, Суд відзначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою в розумінні п. 3 статті 35 Конвенції. Суд далі відзначає, що вона не є неприйнятною й з будь-яких інших підстав. Отже, скарга має бути визнана прийнятною.

2. Суть

233. Суд повторює, що за обставин, як у цій справі, коли кримінальна справа за фактом нападів, що спричинили смерть, були неефективними, а ефективність будь-якого іншого засобу захисту, який міг існувати, включаючи цивільні засоби правового захисту,

запропоновані Урядом, було підірвано, держава порушує своє зобов'язання за статтею 13 Конвенції (див. *Хашієв та Акаєва*, згадані вище, п. 183, та *Ісаєва*, згадане вище, п. 229).

234. Отже, порушення статті 13 у поєднанні зі статтею 2 Конвенції мало місце.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 46 КОНВЕНЦІЇ

235. Стаття 46 Конвенції встановлює:

«1. Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.

2. Остаточне рішення Суду передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням».

236. Суд наголошує, що в контексті виконання рішень відповідно до ст. 46 Конвенції, рішення, у яких Він приходить до висновку про порушення покладених на державу-відповідача правових зобов'язань, відповідно до цього положення, зобов'язує державу припинити порушення та відшкодувати негативні наслідки у такий спосіб, щоб відновити, наскільки це можливо, ситуацію, що існувала до порушення. Якщо, з іншої сторони, національне право не дозволяє (або дозволяє лише частково) виплатити компенсацію за наслідки порушення, Стаття 41 наділяє Суду право надати потерпілій стороні таке відшкодування, яке, на Його думку, буде доцільним. Звідси випливає, зокрема, що рішення, у якому Суд прийшов до висновку щодо порушення Конвенції або Протоколів до неї, накладає на державу-відповідача зобов'язання не тільки виплатити зацікавленим особам суми, присуджені, як справедлива сатисфакція, а й вирішити, під наглядом Комітету Міністрів, загальні та/або, якщо буде доцільно, окремі заходи, які будуть прийняті у внутрішньому законодавстві, щоб покласти край порушенню, встановленому Судом, та здійснити всі можливі відшкодування наслідків у такий спосіб, щоб відновити, якщо це можливо, стан, що існував до порушення (див. *Ассанідзе проти Грузії* [ВП], № 71503/01, п. 198, ЕСПЛ 2004-II; *Маестрі проти Італії* [ВП], № 39748/98, п. 47, ЕСПЛ 2004-I; *Віашу проти Румунії*, № 75951/01, п. 79, від 9 грудня 2008). Оскільки рішення Суду по суті є декларативним, держава-відповідач залишається вільною, будучи під наглядом Комітету Міністрів, у виборі засобів, за допомогою яких буде виконане правове зобов'язання за статтею 46 Конвенції, за умови, що такі засоби будуть сумісними з висновками, викладеними у рішенні Суду (див. *Скозари та Гіунта проти Італії* [ВП], №. 39221/98 та 41963/98, п. 249, ЕСПЛ 2000-VIII).

237. Однак, виключно з метою допомоги державі-відповідачу виконати свої зобов'язання за статтею 46 Конвенції, Суд намагатиметься вказати тип загального заходу, який може бути прийнятий, щоб покласти край ситуації, яку Суд виявив як існуючу (див., наприклад, *Броніовські проти Польщі* [ВП], №31443/96, п. 194, ЕСПЛ 2004-V, та *Бурдов проти Росії* (№2), № 33509/04, п. 141, ЕСПЛ 2009-...). В інших виняткових справах, коли сама суть встановленого порушення є такою, що не дає реального вибору між заходами, здатними виправити порушення, Суд може визначити тільки один такий захід. (див. *Аббасов проти Азербайджану*, №24271/05, п. 37, від 17 січня 2008 року, та *Алексанян проти Росії*, №46468/06, п 239, від 22 грудня 2008).

238. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, з великим збентеженням, що після прийняття рішення у справі Ісаєвої, яким було встановлено порушення обох (субстантивного

(предметного) та процедурного) аспектів статті 2, Комітет Міністрів відкрив процедуру, спрямовану на сприяння виконанню рішення. Інформаційний документ ([CM/Inf/DH\(2006\)32](#) від 12 червня 2007 року) було підготовано для сприяння Комітету Міністрів у нагляді за виконанням Російською Федерацією рішень Європейського Суду з прав людини, що стосуються дій сил безпеки у Чеченській Республіці, включаючи справу Ісаєвої. Що стосується останньої справи, документ спирався на інформацію, подану Урядом, про те, що нове розслідування було проведено з метою перевірки пропорційності застосування летальної зброї під час військової операції та визначення заходів, які були прийняті для забезпечення безпеки мирного населення. Подальші документи, видані Комітетом Міністрів стосовно такого типу справ, стосувалися загальних заходів, на відміну від індивідуальних, оскільки такі були визнані пріоритетними (див., наприклад, останній документ CM/Inf/DH(2010)26 від 27 травня 2010).

239. Однак, як Суд зазначає у пунктах 204 та 210-16 вище, другий набір проваджень мали такі ж недоліки, які були виявлені у справі Ісаєвої. У результаті, Суд знову повинен зробити висновок, що відсутність ефективного слідства не здатна привезти до визначення чи використовувана сила була або не була виправданою у цих обставинах та чи мали місце встановлення та покарання винних осіб.

240. Суд не вважає за необхідне визначати заходи загального характеру, які необхідно вжити на національному рівні для виконання цього рішення. Що ж стосується індивідуальних заходів, Суд відзначає, що до сих пір він відмовлявся надавати якісь конкретні вказівки Урядові, що вони, у відповідь на виявлені процесуальні порушення за статтею 2, повинні провести нове розслідування (див. *Юлкую Екінці проти Туреччини*, № 27602/95, п. 179, від 16 липня 2002 року; *Фінюкан проти Сполученого Королівства*, № 29178/95, п. 89, ECHR 2003-VIII; *Варнава та інші*, згадане вище, п. 222; *Кукаєв проти Росії*, № 29361/02, п.п. 133-34, від 15 листопада 2007; та *Медова проти Росії*, № 25385/04, п.п. 142-43, ECHR 2009-... (витяги)). Приймаючи цей підхід, Суд покладался на загальні принципи, відповідно до яких держава-відповідач залишається вільною у виборі засобів, якими будуть виконані правові зобов'язання за статтею 46 Конвенції, за умови, що такі засоби є сумісними з висновками, викладеними у рішенні Суду. Суд також відзначив практичні труднощі, пов'язані з проведенням розслідування подій, що мали місце багато років тому, які майже напевно призводять до того, що такі розслідування є незадовільними або непереконливими. Суд спирається на той факт, що початкові недоліки розслідування щодо прийняття суттєвих заходів часто викликали сумнів, що ситуація, яка існувала до порушення, могла б бути відновлена (див. *Фінюкан*, згадане вище, п. 89, та *Кукаєв*, згадане вище, п. 134).

241. На думку Суду, дана справа вирізняється двома важливими ознаками. По-перше, з точки зору загальних принципів, Суд зазначає, що уряд-відповідач явно ігнорує конкретні висновки обов'язкового рішення відносно неефективного розслідування. Суд підкреслює у цьому відношенні, що будь-які заходи, прийняті у процесі виконання, повинні бути сумісними з висновками, викладеними у рішенні Суду (див. *Асанідзе*, згадане вище, п. 202, з подальшими посиланнями).

242. По-друге, в практичному плані, Суд зазначає, що слідством у цій справі було зібрано велику кількість даних про події, які мали місце у Катир-Юрт між 4 та 7 лютого 2000

року. На основі існуючих документів, окремі прогалини, здається, могли б легко виправлятися. Як доказ цього Суд відзначає, що Уряд не заперечував обставин загибелі та поранень, заявлених заявниками, які не отримали статус потерпілих у кримінальному провадженні, але які могли подати свідоцтва про смерть та відповідні свідчення. Проте, до цього дня не було проведено незалежного вивчення пропорційності та необхідності застосування летальної зброї, а також не було виявлено особистої відповідальності за аспекти операції, яка спричинила загибель людей, не проведено оцінку таких аспектів незалежним органом, бажано судового характеру.

243. З огляду на вищесказане, Суд визнає, що у контексті цієї справи Комітет Міністрів, діючи за статтею 46 Конвенції, повинен розглянути питання про те, що — з практичної точки зору — може вимагатися від Уряду-відповідача у вигляді дотримання. Однак, Суд вважає, що неминуче нове незалежне розслідування повинно мати місце. У рамках цього провадження, конкретні заходи, які Російська Федерація повинна вчинити для виконання її обов'язків за статтею 46 Конвенції, повинні бути визначені у світлі положень рішення Суду в цій справі з належним врахуванням вищезгаданих висновків щодо упущень розслідування, проведеного на сьогоднішній день.

V. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 14 КОНВЕНЦІЇ

244. Заявники поскаржилися за статтею 14 на те, що вищезгадані порушення їхніх прав сталися через їх чеченське етнічне походження та місце проживання в Чечні. Стаття 14 говорить:

“Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою - статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою”.

245. Суд відзначає, що не було подано ніяких доказів стосовно того, що до заявників ставилися інакше, ніж до інших осіб у аналогічній ситуації без об'єктивного та розумного обґрунтування, або що вони колись підіймали таку скаргу перед національними органами. Таким чином, Суд приходить до висновку, що дана скарга є необґрунтованою (див., наприклад, *Мусіханова та інші проти Росії* (Рішення), №27243/03 від 10 липня 2007 року).

246. З цього випливає, що ця частина скарги є явно необґрунтованою та повинна бути відхилена відповідно до п.п. 3 та 4 статті 35 Конвенції.

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

247. Стаття 41 Конвенції встановлює:

“Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію”.

A. Матеріальні збитки

248. Тринадцять заявників (заявники 1, 2, 6, 9, 12, 16, 18, 21, 22, 24, 26, 27 та 28) просять відшкодування суми, що коливається від 5 251 євро (EUR) до 19 944 євро, за відшкодування їх зруйнованого господарського майна. Вісім заявників (заявники 6, 9, 12, 16, 18, 21, 22 та 28) просять додатково відшкодування сум, що коливаються від 19 506 до 123 541 євро (EUR), за шкоду, спричинену їхньому нерухомому майну (див. п. 163-64 вище).

249. Уряд заперечує ствердженні порушення та в будь-якому випадку розглядає ці вимоги як необґрунтовані.

250. Суд повторює, що повинен існувати чіткий причинно-наслідковий зв'язок між заявленою заявниками шкодою та порушенням Конвенції. З огляду на цей вищезазначений висновок щодо неприйнятності скарги за статтею 1 Протоколу № 1, Суд відхиляє вимоги надані заявниками у цьому відношенні.

В. Немайна шкода

251. Заявники просять фінансової компенсації за немайнову шкоду через страждання, які вони пережили в результаті загибелі членів їхніх сімей, а також травм, отриманих ними та їхніми родичами. Також вони стверджують, що неефективність розслідування збільшило їхні страждання через те, що вони не мали можливості брати участь у його проведенні. Вони залишили визначення точних сум на розсуд Суду.

252. Уряд заперечує будь-які порушення Конвенції; у випадку, якщо Суд встановить порушення, Уряд вважає, що факту визнання порушення буде достатнім.

253. Суд встановив наявність порушень ст.ст. 2 та 13 Конвенції. Суд вважає, що має бути присудження компенсації моральної шкоди. З огляду на індивідуальні ситуації заявників, Суд присуджує їм суми, визначені у таблиці, що додана.

С. Судові витрати

254. Заявники були представлені юристами з неурядової організації EHRAC/Memorial Human Rights Centre. Сукупність вимог щодо судових витрат, пов'язаних з наданням правового представництва нараховує 1,916 фунтів стерлінгів (ВБ) (2,266 євро). Заявники подали розбивку судових витрат та копії рахунків за послуги з перекладу.

255. Уряд поставив під сумнів розумність та обґрунтованість сум, запитуваних за цією статтею.

256. З огляду на деталі наданої інформації, Суд переконаний, що цей розмір є обґрунтованим та відображає фактичні та необхідні витрати, понесені представниками заявників. Суд присуджує їм заявлені суми, з врахуванням будь-яких податків, що може бути стягнений з заявників, чиста винагорода, яка буде сплачена на банківський рахунок у Великобританії, як визначено заявниками.

Д. Пеня

257. Суд вважає за доцільне встановити, що у випадку прострочення виплати, пеня має базуватися на граничній позичковій ставці Європейського центрального банку, до якої слід додати три відсоткових пункти.

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОСТАЙНО

1. *Визнає* скарги за статтями 2 та 13 Конвенції прийнятними, а решту заяви — неприйнятною.

2. *Постановляє*, що мало місце субстантивне порушення (матеріальної складової) статті 2 Конвенції у відношенні у відношенні заявників та їхніх родичів, як зазначено у таблиці, що додана.

3. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 2 Конвенції щодо непроведення ефективного розслідування використання летальної зброї представниками держави.

4. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 13 Конвенції у поєднанні зі стверджуваним порушенням статті 2.

5. *Постановляє*: а) що держава-відповідач має сплатити протягом трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного у відповідності з п. 2 ст. 44 Конвенції такі суми з перерахуванням їх у російський рубль на дату виплати, включаючи оплату судових витрат:

(i) щодо нематеріальної шкоди кожному з заявників суми, визначені у доданій таблиці;

(ii) 2,266 євро (дві тисячі двісті шістдесят шість) плюс будь-який податок, який може бути стягнутий з заявників, стосовно судових витрат, що підлягають сплаті на банківський рахунок представників у Сполученому Королівстві;

б) що з моменту спливу вищезгаданого трьох місячного строку для виплати, на зазначені вище суми має нараховуватися процентна ставка, яка дорівнює граничній позичковій ставці Європейського центрального банку протягом всього періоду з додаванням трьох відсоткових пункти.

6. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено у письмовій формі від 2 грудня 2010 року, на підставі п. 2 та 3 статті 77 Регламенту Суду.

Андре Уемпач
Заступник Секретаря

Кристос Розакіс
Головуючий

Згідно з п. 2 ст. 45 Конвенції та п. 2 Правила 74 Регламенту Суду, окрема думка судді Малінверні, до якої долучилися судді Розакіс та Шпільман, приєднана до цього рішення.

C.L.R.
A.M.W.

СПІЛЬНА ДУМКА СУДДІВ МАЛІНВЕРНІ, РОЗАКІСА ТА ШПІЛЬМАНА
(Переклад)

1. У даній справі Суд дійшов висновку, що держава відповідач є відповідальною за порушення статті 2 Конвенції й у субстантивному та процесуальному аспекті.

Він заснував свої висновки на тому факті, що за обставин справи застосування летальної зброї може бути виправдане, а тому справу слід розглянути згідно з п. 2 статті 2.

З огляду на наявну у Суду інформацію, Суд тим не менш визнав, що “використання артилерії та авіаційних бомб в населеному пункті ... без попередньої евакуації цивільного населення неможливо було узгодити зі ступенем обережності, що очікується від правоохоронного органу в демократичному суспільстві” (п. 200). Суд також зазначив, що “зіткнувшись з ситуацією, де населення села було захоплено великою групою добре оснащених та натренованих бійців, основною метою операції має бути захист життів від незаконного насильства (там же). На думку Суду, широкомасштабне застосування нецільової зброї суттєво відрізняється від цієї цілі та не може вважатися сумісним зі стандартом необхідної заздалегідь турботи до операцій такого роду, що передбачає застосування летальної зброї представниками держави” (там же).

Тому Суд зробив логічний висновок, що “операція ... не була спланована та виконана з необхідною турботою за життя цивільного населення” (п. 203).

2. Відповідно до положень статті 19 Конвенції, завданням Суду є забезпечення дотримання зобов'язань, взятих на себе державою за Конвенцією та протоколами до неї. Звідси випливає, що єдиними положеннями, щодо яких Суд знаходить порушення, є ті, що містяться в Конвенції та її протоколах. Однак, це не повинно перешкоджати Суду посилається на інші джерела міжнародного права на підтримку своїх аргументів, як це часто відбувалося.

3. Тому я шкодую, що в цій справі Суд не згадав про основні правила, що регулюють поведінку комбатантів у ситуаціях, як розглядалося у цій справі, а саме норми міжнародного гуманітарного права. На додаток до статті 3 Четвертої Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року, поведінка комбатантів у неміжнародних збройних конфліктах, як розглядається у цій справі, регулюється насамперед Додатковим протоколом до Женевських конвенцій (Протокол II) від 1977 р., який був ратифікований Росією 29 вересня 1989 року.

Стаття 13 цього протоколу встановлює, що “цивільне населення та окремі громадяни користуються загальним захистом від небезпек, що виникають в результаті військових операцій” (п. 1), та що “цивільне населення так само як і окремі особи не повинні бути об'єктом атак” (п.2).

Я шкодую, що у даному рішенні (як і в інших аналогічних випадках [1]), Суд не посилається на ці правила.

[1]. Див., наприклад, *Ergi проти Туреччини* від 28 липня 1998 р., *Reports of Judgments and Decisions* 1998-IV, *Ісаєва та інші проти Росії*, № 57947/00, 57948/00 та 57949/00 від 24 лютого 2005 року, *Ісаєва проти Росії*, № 57950/00 від 24 лютого 2005, *Хацієва та інші проти Росії*, № 5108/02, від 17 січня 2008, *Ахмадов та інші проти Росії*, № 21586/02 від 14 листопада 2008 року; та *Межидов проти Росії*, №67326/01, 25 вересня 2008.

ДОДАТОК

№	Ім'я заявника та дата народження	Загиблі родичі	Отримані травми	Моральна шкода
1.	Пані Маруся Абуєва, 1948 р.н.	Пан Руслан Абуєв, 1979 р.н., син		60 000 (шістдесят тисяч) євро
2.	Пані Маліка Абдулкерімова, 1957 р.н.	Пан Суламбек Абдулкерімов, 1980 р.н., син		60 000 (шістдесят тисяч) євро
3.	Пані Лариса Анзорова, 1972 р.н.	Пан Харіс Анзоров, 1936 р.н., батько		60 000 (шістдесят тисяч) євро
4.	Пані Маліка Ахтаханова, 1965 р.н.		Кілька осколкових ран, включаючи прокол лівої легені, тяжка втрата крові та запалення	40 000 (сорок тисяч) євро
5.	Пані Мар'ям Ахтаханова, 1986 р.н.		Поранення обличчя та повік	30 000 (тридцять тисяч) євро
6.	Пан Мамудсалия Ахтаханов, 1951 р.н.		Поранення голови від вибухів снарядів та струс мозку; отримала першу групу інвалідності	40 000 (сорок тисяч) євро
7.	Пан Авгазар Бютукаєв, 1943 р.н.		Поранення лівої ноги від вибуху снаряду, обмороження, втрата крові та гіпотермія, ліва нога ампутована; дочка Маліка поранена	70 000 (сімдесят тисяч) євро
8.	Пані Маліж Бютукаєва, 1957 р.н.		Поранення верхньої правої частини тулуба від снарядів, відкритий перелом правого плеча, зараження ран	30 000 (тридцять тисяч) євро
9.	Пані Раїса Вахаєва, 1959 р.н.	Пан Адлан Вахаєв, 1989 р.н., син	Колоті рани грудної клітини, осколкові рани правої руки, струс мозку	100 000 (сто тисяч) євро
10.	Пані Хава Вахаєва, 1987 р.н.		Поранення лівої частини талії та лівого плеча (немає документального підтвердження)	30 000 (тридцять тисяч) євро

11.	Пані Мадіна Вахаєва, 1990 р.н.		Осколкові рани лівої руки	30 000 (тридцять тисяч) євро
12.	Пані Нуржан Вахаєва, 1964 р.н.		Травми спини та рук	30 000 (тридцять тисяч) євро
13.	Пані Еліта Вахаєва, 1986 р.н.		Поранення обличчя, рук, ніг та спини	30 000 (тридцять тисяч) євро
14.	Пан Муслім Вахаєв, 1981 р.н.		Поранений	30 000 (тридцять тисяч) євро
15.	Пан Саламбек Вахаєв, 1992 р.н.		Поранення голови	30 000 (тридцять тисяч) євро
16.	Пані Асет Гаскалова, 1965 р.н.	Пан Хасмагамед Вахаєв, 1960 р.н., чоловік	Син, Рустам Вахаєв, 13 річний, поранений (без документального підтвердження)	90 000 (дев'яносто тисяч) євро
17.	Пані Луїза Гучігова, 1969 р.н.	Пані Лариса Гучігова, 1988 р.н., сестра		60 000 (шістдесят тисяч) євро
18.	Пані Хава Дадаєва, 1978 р.н.	Пані Зара Масаєва, 1950 р.н., свекруха		60 000 (шістдесят тисяч) євро
19.	Пані Тамара Джамалдінова, 1966 р.н.	Пан Адам Дадаєв, 1976 р.н., племінник	Дочка Хава зламала ключицю (без документального підтвердження)	90 000 (дев'яносто тисяч) євро
20.	Пані Алія Дебірова, 1932 р.н.	Пан Абдул-Муслім Дебіров, 1928 р.н., чоловік		60 000 (шістдесят тисяч) євро
21.	Пані Хадішт Ісмаїлова, 1970 р.н.	Пані Люба Шахаєва, 1952 р.н., свекруха; Пан Іслам Шахаєв, 1988 р.н., дівер	Прооперовано осколкові рани у лівій частині тіла	120 000 (сто двадцять тисяч) євро
22.	Пані Марет Мусаєва, 1970 р.н.		Поранена у спину	30 000 (тридцять тисяч) євро
23.	Пані Маліжа Осмаєва, 1964 р.н.	Пан Малгабек Осмаєв, 1957 р.н., чоловік		60 000 (шістдесят тисяч) євро
24.	Пані Бела Орсамікова, 1977 р.н.	Пані Тамара Местоева, 1950 р.н., мати; Пан Іслам Орсаміков, 1982 р.н., брат; Пан, Умар Орсаміков, 1973 р.н., брат; Пан Алі Орсаміков, 1972 р.н., брат		120 000 (сто двадцять тисяч) євро

25.	Пан Махмуд Сатуєв, 1967 р.н.	Пані Залуба Дакаєва (також вимовляється Дахаєва) (також відома як Тамара Сатуєва), 1937 р.н., мати; Пані Заїбула (також Туліта) Сатуєва, 1905 р.н., мачуха		80 000 (вісімдесят тисяч) євро
26.	Пані Зула Сосламбекова, 1956 р.н.	Пані Залпа Сосламбекова (також вимовляється як Сасламбекова), 1936 р.н., мати; Пан Супіян Сосламбеков (також вимовляється як Сасламбеков), 1959 р.н., брат; Пані Раїса Сосламбекова (також вимовляється як Сасламбекова), 1961 р.н., невістка		100 000 (сто тисяч) євро
27.	Пані Зара Суліманова, 1964 р.н.	Пан Абдулшахіт Суліманов, 1934 р.н. батько		60 000 (шістдесят тисяч) євро
28.	Пані Мані Умалатова, 1957 р.н.	Пан Саламбек (також вимовляється як Сосламбек) Умалатов, 1984 р.н., син		60 000 (шістдесят тисяч) євро
29.	Пані Роза Ханкерханова, 1962 р.н.	Пан Ідріс Довлетмирзаєв (також вимовляється як Давлетмурзаєв), 1988 р.н., син		60 000 (шістдесят тисяч) євро